

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ
 ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ:
 ΕΝΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΟΔΥΝΗΣ
Φ. Κ. Βώρος

*Αφιερώνεται σε όσους
 διώχτηκαν για την ιδεολογία τους*

Προοίμιο

Ανεξάρτητα από τα πορίσματα της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης που είναι σχετικά πρόσφατα¹, η Νεοελληνική Κοινωνία από πολύ νωρίς αναγνώρισε πολύ σημαντικό ρόλο στην Εκπαίδευση ως θεσμό που διακινεί ιδέες, διαμορφώνει συνειδήσεις, συμβάλλει στην κοινωνική κινητικότητα, παράγει ιδεολογία. Και η Πολιτεία ενδιαφέρθηκε νωρίς για τον ιδεολογικό έλεγχο της Εκπαίδευσης, με τρόπο χαρακτηριστικά «τιμητικό», αφού η σχετική νομοθεσία κάνει λόγο ειδικό για τους εκπαιδευτικούς και τους απειλεί με άμεση απόλυση² σε περίπτωση μη συμμόρφωσης (1929).

Η γενική απειλή του νόμου παίρνει πιο συγκεκριμένη μορφή με τα λόγια του υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου δυο χρόνια αργότερα: ο υπουργός προεδρεύει σε μια συνεδρίαση του Ανώτατου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, εκθέτει την εκπαιδευτική ιδεολογία της Κυβέρνησης και καταλήγει: «Εκπαιδευτικοί οι οποίοι τυχόν δεν συμφωνούν δικαιούνται βεβαίως να διατηρούν τας πεποιθήσεις των αλλά όχι και τας θέσεις των.³

Την ίδια χρονιά ο ίδιος υπουργός σε δηλώσεις του που δημοσιεύτηκαν στην εφημ. «Πατρίς» και αναδημοσιεύτηκαν στο «Διδασκαλικό Βήμα» (αριθ. φύλλου 337 /2.8.1931)⁴ διευκρίνιζε: **«Ημείς προκειμένου περί διδασκάλων χωρούμεν πέραν και του «Ιδιωνύμου». Διότι το Ιδιώνυμον, προς τιμωρίαν, ζητεί προπαγάνδαν των κομμουνιστικών ιδεών, ενώ το Υπουργείον, δια την απόλυσιν των διδασκάλων, αρκείται εις την ύπαρξιν και οπωσδήποτε διαπίστωσιν του κομμουνιστικού φρονήματος».**

Ο δρόμος είναι νομικά και ιδεολογικά έτοιμος για συστηματική δίωξη και βιασμό των συνειδήσεων των εκπαιδευτικών. Και είναι αξιοθαύμαστο το πλήθος των εκπαιδευτικών που αποδείχτηκαν πιο δυνατοί από τους μηχανισμούς ελέγχου και βίας και αντιμετώπισαν με αξιοπρέπεια τη «νομοθεσία των βαρβάρων»⁵.

Το μεγαλειώδες αυτό κεφάλαιο της Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (από το 1931 ως το 1974) μπορεί να διαιρεθεί στα παρακάτω υποκεφάλαια:

1. Φάση προπαρασκευαστική των διώξεων με βάση το «Ιδιώνυμο» (ως το 1936)⁶.
2. Η δίωξη γίνεται αποκάλυπτος θεσμός (1936-1941)⁷.
3. Η ώρα των ελπίδων των προοδευτικών εκπαιδευτικών στα πλαίσια της Εθνικής Αντίστασης και της ΠΕΕΑ (1941-1944)⁸.
4. Η μεγάλη τραγωδία των εκπαιδευτικών: διώξεις, εκτοπίσεις, φυλακίσεις, διαθεσιμότητες, απολύσεις, πολιτική προσφυγιά, 1945-1952⁹ και αργότερα ¹⁰.
5. Οι δάσκαλοι στα σχολεία της πολιτικής προσφυγιάς (1948-1976)¹¹.
6. Συνέχεια διώξεων ως το 1974.

Ετούτη την ώρα ο στόχος μας είναι να επιχειρήσουμε μια διερεύνηση -προκαταρκτική- του υποθέματος 4¹² και να περιοριστούμε σε ενδεικτική βιβλιογραφική ενημέρωση ως προς τα άλλα υποθέματα.

Η μεγάλη τραγωδία των εκπαιδευτικών (από το 1945 και ύστερα)

Για την προσφορά των εκπαιδευτικών στην Εθνική Αντίσταση σημειώσαμε μόνο κάποια βιβλιογραφία¹³. Θα προσθέσουμε μία διευκρίνιση και μία κρίση: λόγω της παιδείας τους και της επικοινωνίας τους με τα λαϊκά στρώματα οι εκπαιδευτικοί αναδείχτηκαν σε στελέχη της καθοδήγησης μέσα στο εαμικό κυρίως κίνημα· λόγω της εκπαιδευτικής-παιδαγωγικής ευαισθησίας τους οι πιο πολλοί εκπαιδευτικοί που μπήκαν στην Αντίσταση ήταν αγνοί ιδεολόγοι, που οραματίζονταν ένα κόσμο καλύτερο και γι' αυτόν πάλαιψαν¹⁴. Η μεγάλη τους διάψευση ήρθε μαζί με την «Απελευθέρωση» (φθινόπωρο του 1944), που ουσιαστικά ήταν απερίφραστη και κυνική Επέμβαση της αγγλικής πολιτικής για την κατάπνιξη του προοδευτικού κινήματος στην Ελλάδα. Αμέσως λοιπόν μετά τα «Δεκεμβριανά» και τη «Συμφωνία της Βάρκιζας» (Φλεβάρης 1945)¹⁵ αρχίζουν οι διώξεις ενάντια στο εαμικό κίνημα και ειδικά ενάντια στους εκπαιδευτικούς, ανελέητα.

Χρονικά όρια των διώξεων και κατηγορίες διωκομένων:

α. Μία κατηγορία διωκομένων ήταν εκείνοι που είχαν πάρει μέρος στην Αντίσταση και αμέσως μετά τη Βάρκιζα ένιωθαν τόση ανασφάλεια στα πλαίσια της λευκής τρομοκρατίας, που ασκούσαν το κρατικά και παρακρατικά όργανα σε βάρος τους, ώστε γίνονταν «φυγόδοκοι» και φυσικά δεν εμφανίστηκαν στα σχολεία τους. Πολλοί αναγκάστηκαν να βγουν στο β' Αντάρτικο (1946-1949).

Αιτιολογικό μερικών Απολύσεων

ΦΕΚ 329/17.12.1946

απολύονται:

Ο δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Κάτω Σουρμένων Κιλκίς Ιω. Φούρκας, διότι εγκατέλειψε την θέση του και επεκηρύχθη εις ληστήν.

Ο δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Άνω Κερδυλλίων Βισαλτίας Αθανάσιος Γκένιος, διότι εγκατέλειψε την θέση του από 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1941 και φυγοδικών ευρίσκεται εις τα όρη αρχηγός ενόπλου συμμορίας.

β. Άλλοι είχαν επιστρέψει στα σχολεία τους αλλά κατηγορούνταν ως αριστεροί και διώκονταν, φυλακίζονταν, απολύονταν από την εκπαιδευτική υπηρεσία, εξορίζονταν, με παντοίους τρόπους εμποδίζονταν να ενταχθούν στην ειρηνική και δημιουργική ζωή. (Θα δούμε παρακάτω επώνυμα παραδείγματα).

Περίπτωση Ελευθερίου Κολοβού, μαθηματικού

α. Το «Εκπαιδευτικόν Συμβούλιον» Μέσης Εκπαιδεύσεως της ΙΒ ' Περιφέρειας (Ιωαννίνων), ακούσαν... μελετήσαν... ιδόν την διάταξιν του άρθρου 68 του νόμου Α.Ν .1942/ 1939 αποφασίζει ομοφώνως... την ποινήν της οριστικής απολύσεως του Ελευθερίου Κολοβού δι' αυτόβουλον εγκατάλειψιν της θέσεώς του πλέον των 10 ημερών.. και δι' ασύγγνωστον αμέλειαν ...και δι' επίδειξιν ασυμβιβάστου διαγωγής..., εφ' όσον ασχολείται με έργα περιστρεφόμενα περί πολιτικής διαμάχας.

Ο Πρόεδρος
Ρ. Αναγνωστάκης
Εν Ιωαννίνους τη 10 Ιουλίου 1945

Τα μέλη
Εμμ. Καπαρός
Ν. Ζαχαριάδης
Γ. Παπανικολάου

β. Επιτροπή, που συγκροτήθηκε σύμφωνα με το νόμο 2180/1940, με την πράξη της αριθ. 9/1945

«απεφάσισε

την διαγραφήν της αιτήσεως διορισμού σας εκ του βιβλίου διοριστέων λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως, δι' έλλειψιν ηθικής ικανότητος, της πρεπούσης χρηστότητος και κοινωνικής και υπηρεσιακής συμπεριφοράς...»...

Εν Αθήναις τη 1 Νοεμβρίου 1945

Εντολή Υπουργού

Ο Δ/ντής Μ.Ε.

Ι. Αναστασόπουλος

Περίπτωση του Σπ. Λουκάτου, φιλολόγου-ιστορικού

Διορίστηκε τον Απρίλη του 1942 στο Γυμνάσιο Ληξουρίου. Με την απόφαση 2733/30.10.1944 του Πολιτικού Διοικητή

Κεφαλληνίας-Ιθάκης διορίστηκε μέλος του προσωρινού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου του νομού Κεφαλληνίας (για το θεσμό αυτό βλέπε και έγγραφο Α. Κολοβού).

Στις 29.11.1945 υποβάλλει στο Υπουργείο Παιδείας την Απολογία του για την ως τότε δράση του (αποδεικτικό 4305/29.11.1945 που υπογράφει ο τότε Πρόεδρος του Εκπ/κού Συμβουλίου του Υπουργείου Παιδείας).

Στις 16 του Γενάρη 1946 «άνωθεν εντολή» φτάνει στο Γυμνάσιο Ληξουρίου για την απαλλαγή του Σπ. Λουκάτου από τα καθήκοντά του.

γ. Άλλοι (ακόμα και σπουδαστές ή συγγενείς διωκόμενων αριστερών) χαρακτηρίζονταν εχθροί του καθεστώτος και καταδιώκονταν κατά τη διάρκεια του Εμφύλιου (1946-49).

δ. Όσοι είχαν καταφύγει στο β' Αντάρτικο κι επιβίωσαν ως το 1948- 49 κατέληξαν πολιτικοί πρόσφυγες στις ανατολικές σοσιαλιστικές χώρες και οι πιο πολλοί ασχολήθηκαν εκεί με την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων¹⁶.

Η περίπτωση του Θ. Μητσόπουλου

Ο πόλεμος τον βρήκε δάσκαλο νεοδιόριστο στην περιοχή Κιλκίς (κατάγεται από την Αρκαδία). Το 1942 βγήκε στο βουνό. Υπήρξε καπετάνιος (με το ψευδώνυμο Σταύρος) του 30ού Συντάγματος του ΕΛΑΣ. Το 1945, ύστερα από τη «Συμφωνία» της Βάρκιζας φυλακίστηκε. Όταν βγήκε από τη φυλακή κινδύνευε από τους παρακρατικούς. Πήρε μέρος στο β' αντάρτικο. Ήταν βέβαια ανάμεσα στους πρώτους που απολύθηκαν με τη *Συντακτική Πράξη 59* του 1946.

Στο ΦΕΚ 324 (τεύχος τρίτο) της 17 Δεκ. 1946 διαβάζουμε: «Δια β. Διαταγμάτων... απολύονται:

Ο δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Ανατολής περιφερείας Συντικής Αθανάσιος Μητσόπουλος, διότι φυγοδικών έχει εγκαταλείψει την θέση του πλέον των δέκα ημερών από 8 Ιανουαρίου 1946.

Ο δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Παλαιομύλου περιφερείας Φωκίδος Νικόλαος Τριανταφύλλου, διότι φυγοδικών έχει εγκαταλείψει την θέση του πλέον των δέκα ημερών από 1 ης Ιουλίου 1943...».

Όταν η χώρα έχει υποστεί τρομακτική αραίωση πληθυσμού (από τον πόλεμο 1940-44, τον Εμφύλιο 1944-49, τις συλλήψεις -εξορίες- φυλακίσεις 1945-49, την προσφυγιά 1948-49) και είχε κάπως κορεστεί η αντιεαμική μανία των απόντων από την Αντίσταση, τότε πια είχε ωριμάσει η στιγμή, δηλαδή ήταν έκδηλη η ανάγκη για κάποια «μέτρα

επιείκειας». Τότε επανακρίθηκαν μερικοί από τους απολυμένους, που ζούσαν εντός της χώρας, και μερικοί επανήλθαν στην εκπαιδευτική υπηρεσία (1951-52), πάντα βέβαια κάτω από το ανακριτικό και καχύποπτο βλέμμα της εθνικόφρονος εξουσίας¹⁷, που την βάραινε αδυσώπητα η ενοχή ότι αυτή είχε απουσιάσει από την Εθνική Αντίσταση και είχε ανάγκη να ταπεινώνει εκείνους που είχαν τιμήσει την Πατρίδα τον καιρό της Εθνικής Αντίστασης.

Τα νομικά πλαίσια των διώξεων

Όπως είναι γνωστό, στο μεταβαρκεζιανό Κράτος τον πρώτο λόγο για την επιβολή της εθνικής και ηθικής αταξίας είχαν τα παρακρατικά όργανα. Αλλά και η επίφαση νομιμότητας κρίθηκε αναγκαία και διαμορφώθηκε σταδιακά ένα νομικό πλαίσιο, που τα επιμέρους τμήματά του μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

α. Το «ιδιώνυμο» (του 1929) και οι νόμοι της δικτατορίας (1936-41) αποτελούσαν μια έτοιμη αφετηρία.

β. Από τη Συμφωνία της Βάρκιζας (Φλεβάρης 1945) ως τη σύνοδο της πρώτης μεταπολεμικής Βουλής, που πρόκυψε από τις «εκλογές» της 31 Μάρτη 1946, το Κράτος πλάτανε τη «βάρβαρη νομοθεσία» του με «Συντακτικές Πράξεις» (θα τις καταγράψουμε παρακάτω, μερικές).

γ. Όταν πια άρχισε το νομοθετικό έργο της η Βουλή του 1946, έχουμε μια σειρά «Ψηφίσματα» (π.χ. το Γ' και το Θ', που θα μας απασχολήσουν) εμπνευσμένα από το άγριο κλίμα του Εμφύλιου.

Βασικό γνώρισμα όλων αυτών των νομοθετημάτων είναι ότι καθιερώνουν «έκτακτα μέτρα», παρακάμπτουν διαδικασίες νόμιμες σε καιρούς ειρήνης, εισάγουν διαδικασίες νομιμοφανείς, συνοπτικές, αυθαίρετες.

δ. Παραδίνουν σε «Επιτροπές», σε περιφερειακά όργανα, σε υπηρεσίες ξένες προς την Εκπαίδευση και τη Δικαιοσύνη, αρμοδιότητες και δικαιοδοσίες να κρίνουν και να απολύουν εκπαιδευτικούς για το ήθος τους ή για τα φρονήματά τους!

Ένα άλλο τυπικό δείγμα περιπετειών εκπαιδευτικού επικίνδυνου για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια της χώρας:

α. Η Αναστασία Καραϊκα, νηπιαγωγός στο δημοτικό σχολείο Καρδιάς Εορδαίας, με υπουργική απόφαση (72475/19.2.1947) που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 64/1947 (τ. Γ') «ετέθη εις ειδικήν διαθεσιμότητα» κατά το άρθρον 7 του από 28.8.1946 Ψηφίσματος και δέον όπως απέχει του λοιπού των καθηκόντων της...

Εντολή Υπουργού
Ο Γενικός Γραμματεύς
Κ. Γιαννακόπουλος

β. Η Αναστασία Καραϊκα με Β.Δ. της 15.7.47 (που δημοσιεύτηκε την 29.7.47 στο ΦΕΚ 165/1947, τεύχος Γ') απολύθηκε από την υπηρεσία ως «εμπίπτων (!) εις τας διατάξεις του υπό στοιχείον Θ'/1946 ψηφίσματος περί εξυγιάνσεως των δημοσίων υπηρεσιών»!

Ο Υπουργός
Α. Παπαδήμος

γ. Ανακοινούμεν υμίν ότι δια Β.Δ. εκδοθέντος την 22.5.1951... ανεκλήθη το Β.Δ. περί απολύσεώς σας εκ της Υπηρεσίας...
" Οθεν παρακαλούμεν όπως...
(Ανάλογες περιπέτειες είχε η Αν. Καραϊκα και τον καιρό της Εθνοσωτήριας ένοπλης αμάθειας 1967-74).

Οι Νόμοι, τα Ψηφίσματα, οι Συντακτικές Πράξεις εκτελούνται με αποφάσεις ή διατάγματα, που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Στα παραδείγματα που ακολουθούν θα έχουμε συχνές παραπομπές σε Φ.Ε.Κ. της περιόδου 1945-1952 (Περιβόλι «εθνικοφροσύνης», περιφρόνηση της δικαιοσύνης και εγκληματική αδιαφορία για την κοινωνία και την Πατρίδα, ειδικά την Εκπαίδευση).

Πρώτες ομαδικές απολύσεις εκπαιδευτικών

ΦΕΚ 25/21.9.1946
ΦΕΚ 272/11.10.1946
ΦΕΚ 303/21.10.1946
ΦΕΚ 324/17.12.1946
ΦΕΚ 345/31.12.1946

«Εις ειδικήν κατάστασιν διαθεσιμότητος προς κρίσιν...»
ΦΕΚ 278/18.10.1946
ΦΕΚ 289/4.11.1946

ΦΕΚ 328/19.12.1946
Απόλυση του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Ν. Βέη (Λίγο αργότερα απολύθηκαν οι: Χαρ. Θεοδωρίδης και Γιάννης Ιμβριώτης του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Και άλλοι.

Μιχ. Παπαμαύρος παιδαγωγός

Από το Φροντιστήριο στο Καρπενήσι-Τροβάτο* έρημος στην Αθήνα. Σε λίγο (1945) χωρίς ένταλμα και κατηγορητήριο στις φυλακές Χατζηκώστα (στην οδό Πειραιώς, όπου σήμερα το ΙΚΑ). Από κει, τέλος του 1945 στη Γυάρο. Κι εκεί... το πρόγραμμά του: Η φυλακή πρέπει να γίνει σχολείο. Οργάνωσε πρόγραμμα μαθημάτων, για τους κρατούμενους. Από κει στις φυλακές Αίγινας, ως τις 27 Ιουλίου 1952. Μεταγωγή στις φυλακές Αβέρωφ και ύστερα από ένα μήνα «αποφυλακηστήριο», στις 25 Αυγούστου 1952.

*Χάρη Σακελλαρίου, Παπαμαύρος, σελ. 140.

ΦΕΚ 132/9.6.1947

απολύονται:

Ο δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Τσούκας Φθιώτιδος Ηλίας Ξηροτυρης, δι' εγκατάλειψιν θέσεως πέραν των 10 ημερών.

Ο δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Καλαμπάκας Αλέξιος Αλεξίου ως εκτοπισθείς οριστικώς δια τελεσιδικίου αποφάσεως της Δευτεροβαθμίου Επιτροπής Ασφαλείας από 27 Ιουνίου 1946.

Ο δημοδιδάσκαλος του δημοτικού σχολείου Μελίας Αλεξανδρουπόλεως Νικόλαος Καρτσάς, διότι εξετοπίσθη δια τελεσιδικίου αποφάσεως της Δευτεροβ. Επιτροπής Ασφαλείας από 23 Ιανουαρίου 1947 .

Πιο αναλυτικά:

.α. Συντακτική πράξις 25/21.3.1945:

«Περί εκκαθαρίσεως των κρατικών οργανισμών εκ των λαβόντων μέρος εις το στασιαστικόν κίνημα της 3ης Δεκεμβρίου 1944».

άρθρον 1. Δημόσιοι υπάλληλοι... εφ' όσον συμμετέσχον ή συνήργησαν εις την εκδήλωσιν της στάσεως της 3ης Δεκεμβρίου 1944 τίθενται εις διαθεσιμότητα...

άρθρον 2. ...μετά συμφωνον γνώμην τριμελούς επιτροπής...

άρθρον 3. Η θέσις εις διαθεσιμότητα... ενεργείται δι' αποφάσεως του οικείου υπουργού...

άρθρον 7 . Οι... τιθέμενοι εις διαθεσιμότητα θα μείνωσιν εις την κατάστασιν ταύτην μέχρι τον οριστικόν κανονισμόν της θέσεως αυτών παρά της μετά την ενέργειαν εκλογών σχηματισθησομένης Κυβερνήσεως...

(Εκλογές έγιναν την 31.3.1946. Την ίδια μέρα άρχιζε και τυπικά ο Εμφυλιος¹⁸. Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα το βαρκιζιανό κράτος ξεπέρασε τον εαυτό του).

β. Συντακτική Πράξις 59/1945 .

(ΦΕΚ 164/27.6.1945/ τεύχος Α΄):

«Περί καθορισμού της οργανικής συνθέσεως των δημοσίων ή δημοσίου χαρακτήρος υπηρεσιών...

άρθρον 1. Από της 16 Ιουλίου καταργούνται πάσαι αι οργανικαί θέσεις του προσωπικού... αι συσταθείσαι από της 18 Απριλίου 1941 μέχρι και της 17 Οκτωβρίου 1944, εκτός εκείνων, αίτινες ήθελαν κριθεί διατηρητέαι δι' αποφάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου... , .

άρθρον 2. Πάντες οι από 28.4.1941 μέχρι και 17.10.1945 διορισθέντες... **απολύονται**. Η απόλυσις τούτων συντελείται αυτοδικαίως...

άρθρον 7.... Συνιστάται παρ' εκάστω Υπουργείω Υπηρεσιακόν Συμβούλιον... Επιτρέπεται όπως συνιστώνται πλείονα του ενός Υπηρεσιακά Συμβούλια.

άρθρον 10. Υπάλληλοι οίτινες... απολύονται αυτοδικαίως ...Προτιμώνται κατά την εν τω μέλλοντι πλήρωσιν θέσεων δια διορισμού... εφ' όσον επεδείξαντο χρηστότητα... Δύναται να συσταθεί... ίδια υπηρεσία... αρμοδιότητα έχουσα τον καταρτισμόν μητρώου των απολυομένων και τον **καθορισμόν της σειράς προτιμήσεως αυτών** κατά την εν τω μέλλοντι πλήρωσιν θέσεων».

Μερικά σχόλια στο κείμενο αυτό:

α. Απολύονται... όλοι, αλλά:

β. Προτιμώνται για αναδιορισμό «εφόσον επεδείξαντο...».

γ. Κατά τη γνώμη Υπηρεσιακού Συμβουλίου και

δ. Σύμφωνα με τη σειρά προτίμησης κλπ.

Έτσι το Κράτος έχει την ευχέρεια να απαλλαγεί με μια μονοκονδυλιά από όλους τους ανεπιθύμητους και να επαναφέρει τους επιθυμητούς με τα κριτήριά του¹⁹.

γ. Θ' Ψήφισμα

(ΦΕΚ 251 / 28.8.1946/ τεύχος Α):

Ο Εμφύλιος έχει αρχίσει από την άνοιξη του ίδιου χρόνου. Το αστικό κράτος έχει ουσιαστικά προκαλέσει τον Εμφύλιο, αλλά νιώθει και τα θεμέλιά του να κλονίζονται από: τη δύναμη του εαμικού λαού και από την αβεβαιότητα ως προς την αφοσίωση των κρατικών υπηρεσιών. Σπεύδει για εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού. Ανελέητα αντιμετωπίζει ειδικά την Εκπαίδευση. Το σχετικό Ψήφισμα ορίζει:

Έχοντες υπ' όψει... **Ψηφίζει:**

άρθρον 1. Δικαστικοί λειτουργοί, καθηγηταί Πανεπιστημίου, λοιποί εκπαιδευτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι... απολύονται κατά τους ορισμούς του παρόντος...

Περίπτωση Ε. Π. Παπανούτσου και άλλων διευθυντών Ακαδημιών

Αμέσως μετά τη δημοσίευση του Θ' Ψηφίσματος (28.8.1946), με υπουργική πράξη που έχει αριθ. 78260 / 20.9.1946 και σύμφωνα με το άρθρο 7 του Θ' Ψηφίσματος, τέθηκαν «εις ειδικήν κατάστασιν διαθεσιμότητος προς κρίσιν οι: Ευάγγελος Παπανούτσος Δ/ντής της Παιδαγ. Ακαδημίας Τριπόλεως, Παναγιώτης Παπαηλιού και Κων/νος Σωτηρίου της Ραλλείου

Παιδαγ. Ακαδημίας Πειραιώς...» Και, φυσικά, αργότερα απολύθηκαν.

άρθρον 2. Λόγοι απολύσεως:...

Διαγωγή ασυμβίβαστος...

Εκουσία και συνειδητή συνεργασία μετά των κατακτητών ή επιδρομέων της Χώρας. **Οιαδήποτε συμμετοχή ή συνέργεια εις την εκδήλωσιν της από 3ης Δεκεμβρίου 1944 μέχρι 12ης Φεβρουαρίου 1945 στάσεως...**

άρθρον 3. Η κατά τους ορισμούς του παρόντος απόλυσις γίνεται εντός τεσσαράκοντα πέντε ημερών (για τους ανώτατους κρατικούς λειτουργούς κλπ.), εντός τεσσάρων μηνών (για του υπόλοιπους).

άρθρον 5. (Οι ανώτατοι κρατικοί λειτουργοί) απολύονται δια Β.Δ. εκδιδόμενου προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου.

(Οι λοιποί) απολύονται... δια Β.Δ. εκδιδόμενου προτάσει του ...αρμοδίου υπουργού... μετά σύμφωνον και ητιολογημένην γνωμοδότησιν Επιτροπής...

Συνιστώνται μία ή και πλείονες κατά Υπουργείον Επιτροπαί, τριμελείς ή πενταμελείς.

άρθρον 7 ..Έκαστος... υπουργός δικαιούται δι' αποφάσεώς του να θέτει εις ειδικήν κατάστασιν διαθεσιμότητος υπαλλήλους...

άρθρον 8. Οι απολυόμενοι... στερούνται εφ' όρου ζωής του δικαιώματος... διαγράφονται των πινάκων διορισμού...

υπογράφουν: Ι. Θεοτόκης, Πρόεδρος της Βουλής

Δαμασκηός, Αντιβασιλεύς

Α. Παπαδήμος, υπουργός Παιδείας

Το κλίμα μισαλλοδοξίας που κυριαρχούσε εκείνο τον καιρό -και πριν από το Θ' Ψήφισμα και κατά την εφαρμογή του- είναι γνωστό από πολλές πηγές: αντιγράφω λίγους στίχους από τα **Απομνημονεύματα** του Ε. Π. Παπανούτσου, που ήταν και από τα πρώτα θύματα των νέων «κρίσεων». Γράφει: «Οι μεγαλύτερες δυσχέρειες για τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, ήταν: (ι) ο απηνής διωγμός των λεγόμενων «αριστερών» Εκπαιδευτικών (το φάσμα εδώ υπήρξεν ανέκαθεν μεγάλο: στην κατηγορία τους περιλαμβάνονται όλοι όσοι εναντιώνονται στην αποτελμάτωση της παράδοσης, από τους φιλελεύθερους δημοκράτες έως τους δηλωμένους κομμουνιστές)...»²⁰.

Σε σχέση με το κείμενο του Ψηφίσματος φαίνονται αναγκαίες δυο τουλάχιστον επισημάνσεις και αντιπαράθεσή τους, για να κατανοηθεί (και μόνο απ' αυτή την ανάλυση) με ποιο πνεύμα συντάχτηκε το ψήφισμα και σε τι απόβλεπε.

Γράφει στο άρθρο 2:

Λόγοι απόλυσης:

-«Εκουσία και συνειδητή συνεργασία μετά των κατακτητών ή επιδρομέων»... (Η εκουσιότητα και συνειδητότητα συνεργασίας είναι στοιχεία αναπόδεικτα· ήταν αρκετό κάποιος να έλεγε ότι συνεργάστηκε από φόβο ή από ανάγκη για να ζήσει, οπότε το στοιχείο της εκουσιότητας λείπει και ποινή δεν επιβάλλεται).

Και μια γεύση διαφορετική

ΦΕΚ 89/17.2. 1947

Δι' υπουργικής πράξεως υπ ' αριθ. 7548 της 4.2.1947, κατά τας διατάξεις του άρθρου 9 του Θ' Ψηφίσματος... ακυρούται η από 9 Νοεμβρίου 1945 ...απόφασις περί απολύσεως του καθηγητού του γυμνασίου Λιδωρικού Σταυρίδου Παράσχου ως συνεργασθέντος μετά του εχθρού... και μετατίθεται (ούτος) εις το εν Νέα Φιλαδέλφεια γυμνάσιον τη αιτήσει του και ιδίαις δαπάναις. (Φαίνεται ότι η υπηρεσία είχε πλανηθεί στην αρχική εκτίμησή της).

-«Οιαδήποτε συμμετοχή ή συνέργεια εις την εκδήλωσιν...» (στα Δεκεμβριανά). Τώρα αρκεί να κατηγορηθεί κάποιος ότι συμμετείχε σε ένα συλλαλητήριο συμπαράστασης που οργανώθηκε στις 12 Δεκέμβρη 1944 στην Κοζάνη, για να στοιχειοθετηθεί αιτιολόγηση διαθεσιμότητας και απόλυσης ή διαγραφής του από τους πίνακες διοριστέων.

Ένα δείγμα κλήσης σε απολογία

Βασίλειον της Ελλάδος
Επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων
Γρεβενών
αριθ. πρωτ. 909

Εν Γρεβενοίς τη 29 Σ/βρίου 1945

Προς

τον διδάσκαλον Κων/νον Καραπατάκην

Εκ στοιχείων περιελθόντων τη υπηρεσία μας προκύπτει ότι ανεμίχθητε ενεργώς εις το στασιαστικόν κίνημα εις ό εδράσατε ως επίτροπος της εκπαιδεύσεως (επιθεωρητής) εν τη περιφερεία Γρεβενών, ότι διαπνέεσθε υπό κομμουνιστικών ιδεών και ότι προπαγανδίζατε τας ιδέας αυτάς μετ' άλλων ομοϊδεατών σας μεταξύ των κατοίκων Συδένδρου και των μαθητών του σχολείου και ότι εξακολουθείτε έτι αναμειγνυόμενοι εις αλλότρια του διδασκάλου έργα προπαγανδίζοντες υπέρ επικρατήσεως αρχών ορισμένου κόμματος.

Κατόπιν τούτου παραγγέλλομεν, όπως, δι' αναφοράς σας υποβληθησομένης ημίν και ήτις δέον απροφασίστως να έχει περιέλθει τη υπηρεσία μας το βραδύτερον μέχρι της 16ης Οκτωβρίου, ανασκευάσητε τα καθ' υμών καταγγελλόμενα αναφέροντες εν τη αναφορά σας κατά χρονολογικήν σειράν περιστατικά εξ ών να αποδεικνύηται το αντίθετον των καταγγελλομένων.

Ο Επιθεωρητής

Κ. Σταυρινίδης -Τ.Σ.

(αναδημοσίευση από το άρθρο του Φ. Κ. Βώρου, **Η Ελληνική Εκπαίδευση κατά τη δεκαετία 1940-50**, «Νέα Παιδεία», τεύχος 40, σελ. 25-32).

Παρατηρήσεις στο κείμενο αυτό:

1. Εκ στοιχείων περιελθόντων τη υπηρεσία ημών... (υιοθετείται η ανωνυμία της καταγγελίας. Ο κατηγορούμενος δε γνωρίζει ποιος τον έχει καταγγείλει).

2. Εκ των οποίων να αποδεικνύεται το αντίθετον των καταγγελλομένων...

Ο κατηγορούμενος δεν καλείται να ανασκευάσει την κατηγορία, όπως απαιτεί η έννοια της δικαιοσύνης σ' όλες τις κοινωνίες, αλλά να αποδείξει ότι είναι κάποιος άλλος, που διακηρύσσει ιδέες αντίθετες, άρα σε άλλο πολιτικό κλίμα είναι πάλι παραβάτης. Αυτή η λογική στη χιτλερική δικαιοσύνη διατυπωνόταν έτσι: *Wer nicht für mich er ist wider mich* (=όποιος δεν είναι μαζί μας είναι εχθρός μας).

3. Και οι δυο απαιτήσεις της «κλήσης» συνθέτουν φασιστική νοοτροπία, που ήταν υποχρεωμένος να εκφράζει ο επιθεωρητής, ανεξάρτητα αν τις συμεριζόταν.

Απόλυση Επιθεωρητών Α/βάθμιας Εκπαίδευσης

Δια Β.Δ. της 22.5.1947 (σύμφωνα με διατάξεις του Θ' Ψηφίσματος) απολύονται της υπηρεσίας μετά κλήσιν εις απολογίαν και εμπροθέσμως απολογηθέντες οι:

- Άγγελος Γιούρτσης, Επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων...

Ιωαννίνων.. και

- Χαράλαμπος Γεωργόπουλος, Επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων... Μεσολογγίου...

διότι αμφότεροι... συνείργησαν και συμμετέσχον εις την στάσιν της 3.12.1944 και έκτοτε και εφεξής μέχρι σήμερον συμμετέχουσι εις ενεργείας αντικρατικής και αντεθνικής...

ΦΕΚ 115/27.5.1947 (τεύχος Γ')

Ο υπουργός

Αντώνης Παπαδήμος

Μια απορία: Τι είδους συνέργεια ή συμμετοχή μπορούσαν να έχουν από Μεσολόγγι και Γιάννενα στα Δεκεμβριανά; Και τι είδους αντικρατικές ενέργειες έκαναν; Καμιά απάντηση στο αιτιολογικό της απόλυσης των δύο επιθεωρητών.

δ. Και μια απόλυση με πρωτοβουλία της Δικαιοσύνης: συλλογική ενοχή.

Στο Έκτακτο Στρατοδικείο της Θεσσαλονίκης εκδικάστηκε (από 3 ως 29 Απρίλη 1948) η υπόθεση των 72 «Κατασκόπων». Ανάμεσα στους κατηγορούμενος, «φερόμενος» ως αρχηγός, ο **Σταύρος Δημητράκος**.

Κατάθεση του μάρτυρα κατηγορίας υπομοίραρχου Σκουλαρίκη. «Περαιτέρω ο μάρτυς είπε ότι η οικογένεια του κατηγορουμένου (Σταύρου Δημητράκου) είναι αρχών κομμουνιστικών. Έχει δε και δύο αδελφούς καθηγητάς.

Πρόεδρος (Ιω. Κοκορέτσας): Εργάζονται εις δημόσια σχολεία; Μάρτυς: εις ιδιωτικά. Νομίζω εις τα «Εκπαιδευτήρια Δέλιου» και εις την Σχολήν «Ευκλείδης».

Πρόεδρος: Να γραφεί τούτο εις τα Πρακτικά και να μου δοθεί το απόσπασμα.

Υποθέτω ότι εικάζετε και σεις τη συνέχεια. Αλλά ανεξάρτητα απ' αυτή, στη στιχομυθία διαφαίνονται μερικές ανθρώπινες «αρετές» (στοιχεία νοοτροπίας εθνικοφρόνων τότε):

-Ο μάρτυρας θεωρεί χρέος του να μνημονεύσει και να εμπλέξει σε περιπέτειες δυο πρόσωπα άσχετα προς την εκδικαζόμενη υπόθεση (η συλλογική ευθύνη είναι μέθοδος βιασμού ανθρώπων, συνειδήσεων).

-Ο Πρόεδρος αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην ιδιότητα των αδελφών του κατηγορούμενου Σταύρου: είναι καθηγητές και

-Θεωρεί χρέος του προφανώς να «μεσολαβήσει» για την απομάκρυνσή τους από την εκπαίδευση.

Αυτό πραγματικά έγινε ύστερα από λίγες μέρες. Ο Επιθεωρητής επισκέφτηκε το σχολείο του Γ. Δημητράκου και ζήτησε από το διευθυντή να απολύσει άμεσα το Γ. Δημητράκο, επειδή, κατά τη γνώμη του μάρτυρα κατηγορίας -σε μια άλλη υπόθεση- Σκουλαρίκη, ο Γ. Δημητράκος εμφορείται υπό κομμουνιστικών ιδεών...

ε. Οι σπουδαστές της Ζωσιμαίας στη δίνη του Εμφύλιου: Γενίκευση των διώξεων.

(Κάτι που θυμίζει τη Δίκη του Κάφκα)

Στο βιβλίο Πράξεων του Συλλόγου Διδασκόντων της Ζωσιμαίας Σχολής διαβάζουμε τα εξής ενδιαφέροντα:

α. Πράξις 6^η

«Εν Ιωαννίνους σήμερον την 2αν Μαΐου 1947 ...» ο Κ. Σιωμάλας, Γυμνασιάρχης ανέλαβε τη διεύθυνση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, γιατί ο προκάτοχός του Δημήτριος **Πουλμέντης** είχε τεθεί στη διάθεση της «Σεβαστής Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου»²¹.

β. Πράξις 7^η Την ίδια μέρα, λίγα λεπτά αργότερα, ο Σύλλογος των Διδασκόντων συνεδριάζει για να αντιμετωπίσει μια δύσκολη κατάσταση «υπέικων εις την υπ' αριθ. 400/2.5.47 εμπιστευτικήν Διαταγήν της Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου κατά των σπουδαστών και σπουδαστριών της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας των εν τη ονομαστική καταστάσει του τμήματος Ασφαλείας Ιωαννίνων αναφερομένων συνημμένη τη ως άνω διαταγή».

Ο Σύλλογος αποφασίζει: «Αποκλείονται της ορκωμοσίας και προσωρινώς των μαθημάτων μέχρι ρυθμίσεως του όλου ζητήματος... οι συλληφθέντες και κρατούμενοι σπουδασταί και σπουδάστριαι εις το

πρώτον μέρος της καταστάσεως περιλαμβανόμενοι... είτε και μη συλληφθέντες, ήτοι:

1. Ανδρεάδη Αναστασία

.....
5. Μίχου Αθηνά

.....
10. Πανταζάκος Γεώργιος

.....
15. Λάμπρος Αλέξανδρος

.....
20. Ροντογιάννης Χρίστος

.....
25. Τζιμογιάννης Χρίστος

.....
30. Βρυώνη Αντιγόνη

.....
35. Πολίτου Αίγλη

.....
40. Γεωργάκης Σπυρίδων

.....
50. Σιώζης Κων/νος

.....
52. Στάμος Δημήτριος.

Εκ των ως άνω αποκλεισθέντων πενήντα δύο... άλλοι μεν συνελήφθησαν διενεργούντες έρανον υπέρ του ΚΚΕ, άλλοι δε **Θεορούνται ως επικίνδυνοι κομμουνισταί.**

Ως προς δε τους εις το δεύτερον μέρος της αυτής καταστάσεως της Ασφαλείας περιλαμβανομένους τριάκοντα και ένα (31)... οίτινες κατά την Ασφάλειαν συμπαθούσι μεν τας αριστεράς αρχάς, δεν εσημείωσαν όμως δράσιν...

ο Σύλλογος επαφίεται

εις την κρίσιν της Σεβαστής Γεν. Διοικ. Ηπείρου, αν θα περιληφθώσιν εις το πρωτόκολλον ορκωμοσίας ή όχι και συνεπώς και της παρακολουθήσεως των μαθημάτων αναμένων σχετικήν διαταγήν.

Εισίν δε ούτοι οι εξής:

1. Ματθαίου Κωνσταντίνα

.....
5. Γραβάνης Αναστάσιος

.....
10. Νούτσος Μιχαήλ

.....
15. Ζωίδης Παντελής

.....

20. Πάντος Θεόδωρος
.....

25. Τσουμάνης Χρίστος
.....

30. Φίλος Στέφανος
.....

31. Αγαθοπούλου Φωτεινή.

Πράξις 8η

«Εν Ιωαννίνους σήμερον 3ην Μαΐου 1947 ...» ο Σύλλογος έχει λάβει απαντητικό έγγραφο της Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου με αριθ. 401/2.5.1947 (!) για την τύχη των 31 σπουδαστών και σπουδαστριών και **αποφαίνεται**

«Αποκλείονται της σημερινής ορκωμοσίας και συνεπώς και της παρακολουθήσεως των μαθημάτων, (γιατί) θεωρούνται εμπορούμενοι υπό αριστερών ιδεών... παραμένοντες υπό κρίσιν... (απαριθμούνται και καταγράφονται τα 31 ονόματα της προηγούμενης πράξης).

Πράξις 9η

Εν Ιωαννίνους τη 19η Μαΐου 1947 ...Γενομένης απαρτίας ο Σύλλογος... λαβών υπ' όψιν την υπ' αριθ. 507 Δ/γην της Γενικής Διοικήσεως Ηπείρου και τας 25 Δικογραφίας εν εκάστη των οποίων είναι δι' ερυθράς μολυβδίδος Ο μικρόν δια χειρός του κ. Γεν. Διοικητού Ηπείρου μονογράφοντος, σημειωμένον, το οποίον σημαίνει αποκλεισμόν εκ της Ακαδημίας, ή Ν το οποίον σημαίνει επάνοδον...

Αποφαίνεται

Καλεί τους κάτωθι δέκα τέσσαρας... 1. Κουτσικάκη Γεώργιον... 5. Ποταμίτην Παναγιώτην... 10. Τυπάλδον Αναστάσιον... 14. Σκόπαν Νικόλαον...

Συνεχίζεται ο αποκλεισμός... των κάτωθι ένδεκα:

1)Νούτσου Μιχαήλ, 2) Γκέγκα Γεωργίου, 3) Δασκώλα Σπυρίδωνος, 4) Κιτσικόπουλου Κων/νου 11) Φωλίδου Παναγιώτου, απάντων μέχρι νεωτέρας διαταγής.

Πράξις 10^η (20.5.1947)

Ο Σύλλογος... **αποφαίνεται:**

A. Καλεί έξι σπουδαστές να ορκιστούν και να παρακολουθήσουν μαθήματα.

B. Συνεχίζεται ο αποκλεισμός άλλων 6: Βρεττού Χρίστου, Βερυκίου Σπυρίδωνος, Μαβίδη Σταύρου, Μήλιου Κων/νου, Τσουμάνη Χρίστου, Παπακώστα Άννης.

Γ. Λαβών υπ' όψιν την υπ' αριθ. Εμπιστ. Πρωτ. 502/19.5.47 διαταγήν της Γεν. Διοικήσεως Ηπείρου, **ήτις παραγγέλλει την άμα τη λήψει αποβολήν** των σπουδαστριών αδελφών Ρουμπίνας και Σοφίας Πετράτου,

αποφαίνεται

Αποβάλλει... τας σπουδαστριάς Ρουμπίναν και Σοφίαν Πετράτου.

Πράξις 11η (3.6.1947)

Ο Σύλλογος συνεδριάζει πάλι έχοντας νέα εμπιστευτική διαταγή και δικογραφίες με τους χαρακτηρισμούς Ο και Ν (προφανώς Όχι -Ναι) και **αποφαίνεται:**

A. Καλεί τέσσερις να ορκιστούν.

B. Συνεχίζεται ο αποκλεισμός (όπως φαίνεται οριστικός αυτή τη φορά) των:

Μπαργιάννη Ευθαλίας
Αγαθοπούλου Φωτεινής
Βλάχου Αλίκης
Γκόβιλα Δεσποίνης
Μίχου Αθηνάς
Πανά Ηλία
Ρίγγα Σπυρίδωνος

Με νεότερη απόφαση του Συλλόγου (πρ. 13/21.6.1947) προσκλήθηκαν δυο ακόμη σπουδαστές (Γκέκας, Πάντος) να ορκιστούν και να παρακολουθήσουν τα μαθήματά τους.

Μερικές παρατηρήσεις -σκέψεις:

α. 52+31 σπουδάστριες-σπουδαστές συλλαμβάνονται, φυλακίζονται ή απομακρύνονται από τη σχολή τους με μια γενική και ασαφή κατηγορία, από διοικητική υπηρεσία.

β. Για τη δεύτερη ομάδα (των 31) η κατηγορία είναι εντελώς αόριστη. Επανακρίνονται και διαδοχικά επαναφέρονται στις σπουδές τους οι 26.

γ. Για την τελευταία ομάδα των 5 ο αποκλεισμός συνεχίζεται. Με ποια κατηγορία; Και με ποια αποδεικτικά στοιχεία;

δ. Κατά τη διάρκεια της κρίσης και της σταδιακής επανάκρισης δυο άλλες σπουδάστριες αποβάλλονται χωρίς κατηγορητήριο.

ε. Από την αρχή ως το τέλος, σε καμιά περίπτωση δε γίνεται λόγος για κάποια αναζήτηση τεκμηρίων ενοχής, ούτε βέβαια για απολογία των κατηγορουμένων.

στ. Ουσιαστικά η Ζωσιμαία διοικείται από την Ασφάλεια και το Γενικό Διοικητή, που γίνεται και ανώτατος δικαστής με μια απλή ετυμολογία: Ν ή 0, πιο απλή από εκείνη του Νέρωνα.

ζ. Μπορεί κανείς να υποθέσει πόση τρομοκρατία επικρατούσε, ώστε να μην ακουστεί η παραμικρή αντίσταση από το Σύλλογο. Και πόσες παραστάσεις, ταπεινώσεις, εξευτελισμοί πιθανόν να μεσολάβησαν, για να σημειώνει ο Γενικός Διοικητής την αθωωτική ετυμολογία του (Ναι) για τους 24 από τους 31. Για τους άλλους 52 ούτε λόγος. Δε γνωρίζουμε τίποτε. Γεύση από τη Δίκη του Kaffka.

Μαζικές απολύσεις εκπαιδευτικών

ΦΕΚ 67 / 21.3.1947 , δι' εγκατάλειψιν θέσεως
 ΦΕΚ 132/14.6.1947, δ' εγκατάλειψιν θέσεως
 ΦΕΚ 156/8.7.1947
 ΦΕΚ 159/18.7.1947
 ΦΕΚ 160/21.7.1947
 ΦΕΚ 161/23.7.1947
 ΦΕΚ 165/29.7.1947
 ΦΕΚ 166/30.7.1947
 ΦΕΚ 167 /30.7.1947 (232 καθηγητές + 249 δάσκαλοι)
 ΦΕΚ 221/23.9.1947
 ΦΕΚ 222/24.9.1947
 ΦΕΚ 223/25.9.1947
 ΦΕΚ 224/26,9.1947
 ΦΕΚ 232/30.9.1947 (305 δάσκαλοι)
 ΦΕΚ 259/4.11.1947 (21 απολύσεις, ανάμεσα σ' αυτές και του Κομνηνού Πυρομάγλου)
 ΦΕΚ 291/22.12.1947 (14 απολύσεις με ειδικό σκεπτικό για καθεμιά)
 ΦΕΚ 167 /30.7.1947
 απολύονται 232 καθηγητές και 249 δάσκαλοι, ανάμεσά τους και η ποιήτρια Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη

στ. Η δίωξη ήταν διαρκής από την πλευρά του Κράτους

Για όλες σχεδόν τις περιπτώσεις που αναφέραμε (δείγμα από πολλαπλάσιες) μπορεί κανείς να ανιχνεύσει διαρκή εκ μέρους του Κράτους δίωξη.

Τα όργανα ασφαλείας δεν άφηναν τους απολυμένους να σταδιοδρομήσουν πουθενά. Ο Παπαμαύρος διωκόταν ως το θάνατό του. Πολλοί άλλοι δεν επανήλθαν ποτέ στην υπηρεσία, αναζήτησαν αλλού σταδιοδρομία: ιδιωτικά σχολεία, φροντιστήρια, εμπόριο βιβλίου κλπ. Και κει τους παρακολούθησε άγρυπνο το βλέμμα της Πολιτείας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που ακολουθεί:

Περίπτωση Γ. Ωραιόπουλου, μαθηματικού

α. Ο Γενικός Επιθεωρητής Μ.Ε. της περιφέρειας Φλώρινας γράφει προς τον Γ. Ωραιόπουλο στις 27.10.45: «Παραγγέλλομεν όπως εντός τριών ημερών από λήψεως παρούσης απολογηθείτε διότι... δεν αναλάβετε καθήκοντα εις την οργανικήν σας θέσιν (Γυμνάσιο Τσοτυλίου) κατά το από 7.3.1945 έως 12.5.45 διάστημα» .

Υπογραφή δυσανάγνωστη
σφραγίδα

(Απολογία βέβαια δεν υποβλήθηκε γιατί ο Ωραιόπουλος είχε συλληφθεί από το Μάη του 1945 και είχε αρχίσει τη σταδιοδρομία του στις πολιτικές φυλακές).

β. Στη συνέχεια το Υπουργείο Παιδείας με έγγραφό του (αριθ. 72244/20.12.1945) τον πληροφορεί:

«Ανακοινούμεν υμίν ότι η υπό του άρθρου 60 του υπ' αριθ. 2180/1940 νόμου οριζόμενη Επιτροπή δια της υπ' αριθ. 9/1945 πράξεως αυτής απεφάσισε την διαγραφήν της αιτήσεώς σας εκ του βιβλίου διοριστέων λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως δι' έλλειψιν ηθικής ικανότητος και πρεπούσης χρηστότητος και κοινωνικής και υπηρεσιακής συμπεριφοράς...»

(Ο Ωραιόπουλος ήταν στη φυλακή).

γ. Όταν βγήκε από τη φυλακή το 1951 κατάφερε να βρει εργασία σε ιδιωτικό σχολείο, (Δ. Σαμαρά), αλλά ο Επιθεωρητής Ιδιωτικών Εκπαιδευτηρίων με έγγραφό του στις 16.11.1954 τον πληροφορεί:

«Γνωστόν ποιούμεν υμίν ότι δια της υπ' αριθ. 166/16.11.1954 ημετέρας πράξεως απελύσαμεν υμάς εκ της εις ην διωρίσθητε προσωρινώς δια του υπ' αριθ. 2720/1.11.1954 εγγράφου ημών θέσιν, **διότι δια της υπ' αριθ. 41/21.8.54 πράξεως του Συμβουλίου Νομιμοφροσύνης Ιδιωτικής Εκπαιδεύσεως εκρίθητε μη νομιμόφρων».**

δ. Αργότερα βρήκε μια θέση στην ιδιωτική εσπερινή τεχνική σχολή «Πλάτων» (στη Νίκαια). Εκεί ο ιδιοκτήτης και Γενικός Διευθυντής Πηνιατάκης επιδίδει στον Ωραιόπουλο έγγραφο με αριθ. 142/29.4.1957:

« Έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν υμίν ότι δυνάμει της υπ' αριθ. ε.π. 858/10.4.57 διαταγής του Σεβαστού Υπουργείου Βιομηχανίας, δι' ης εντελλόμεθα την απομάκρυνσίν σας εκ της Σχολής, απολύομεν υμάς από σήμερον, 29.4.1957 ...» ..

Ένα αποφυλακιστήριο

**Βασίλειον της Ελλάδος
Φυλακαί Αβέρωφ**

Βεβαίωσις

Βεβαιούται ότι ο Παπαμάυρος Μιχ. του Ιωάννου και της Σοφίας, ετών 61, γεννηθείς εν Βολισσω Χίου και κατοικών εν

Αθήναις, Αριστείδου 95 (Καλλιθέα) εκρατήθη εν ταις φυλακαίς από 28.7.52 δυνάμει του υπ' αριθ. 205/1951 Βουλευματος του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Καρπενησίου, επί παραβάσει τον Γ' Ψηφίσματος και απεφυλακίσθη σήμερον, ώραν 6ην μ.μ. δυνάμει του υπ' αριθ. 739/52 βουλευματος του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών, δι' ου καταργείται το ως άνω βούλευμα, και δυνάμει της υπ' αριθ. 739/51 παραγγελίας του Εισαγγελέως Εφετών Αθηνών.

Εν Αθήναις τη 25 Αυγούστου 1952

Ο διευθυντής των φυλακών
(υπογραφή -σφραγίδα)

Περίπτωση του Ιωάννη Μιχ. Σαράφη, δασκάλου

Όπως προκύπτει από την Πράξη 6382/1947 και την Πράξη 6402/1966 του Ελεγκτικού Συνεδρίου που ασχολήθηκε κατά καιρούς με αιτήσεις του Ιω. Μ. Σαράφη για την αναγνώριση χρόνου υπηρεσίας,

ο δάσκαλος Ιωάννης Μιχ. Σαράφης:

α. «Από 8 Οκτωβρίου 1946 ετέθη εις κατάστασιν ειδικής διαθεσιμότητας» (σύμφωνα με το άρθρο 7 του Θ' Ψηφίσματος 1946) και β. «την 1 Φεβρουαρίου 1947 απελύθη της υπηρεσίας».

γ. (Επανήλθε στην υπηρεσία όταν ανακλήθηκε το 1952 η πρώτη απόλυσή του και)

δ. «απελύθη της υπηρεσίας την 16η Φεβρουαρίου 1955 ως μη νομιμόφρων κατά τας διατάξεις του Α.Ν. 516/1948».

Η τελευταία αυτή μεταβολή προκύπτει και από το παρακάτω έγγραφο, που το αναδημοσιεύουμε ακέραιο ως δείγμα της τότε φιλάνθρωπης «Ελληνοχριστιανικής» υπηρεσιακής αλληλογραφίας:

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΤΩΝ

Δ/νσις Στοιχ. Εκπ/σεως

Τμήμα Β' Προσωπικού

Αριθ. τηλ. 25721

Αριθ. πρωτ. 18040

Α.Μ.

Εν Αθήναις τη 16-2-55

Προς

Τον Σαράφην Ιωάννην του Μιχαήλ
άχρι τούδε δημ/λον του Δημ. Σχολείου Αμισιανών
επί βαθμω και μισθώ Τμημ/χου Β' τάξεως

Δια

του Επιθ/τού Δημ. Σχολείων Β' Καβάλας

Θέμα: Ανακοίνωσις απολύσεως

Γνωρίζομεν υμίν ότι δια Β.Δ. εκδοθέντος την 31-1-55 και δημοσιευθέντος την 8-2-55 εις το υπ' αριθ. 26 τ. Γ' Φ.Ε.Κ., **απελύθητε εκ της υπηρεσίας κριθείς ως μη νομιμόφρων δια της υπ ' αριθ. 21 / 17 -9-54 πράξεως του Συμβουλίου Νομιμοφροσύνης λειτουργών Στοιχ. Εκπ/σεως, συσταθέντος δυνάμει του Α.Ν. 516/48.**

Ο Γεν. Γραμματεύς
Κ. Γεωργούλης

Νεότερα στοιχεία για τη νηπιαγωγό Αναστασία Καραϊκα

Με το έγγραφο 29895/16.3.1968 το Υπουργείο Παιδείας ανακοινώνει στην «επικίνδυνη» νηπιαγωγό:

...«απελύθητε εκ της υπηρεσίας (ΦΕΚ 85, τόμος Γ ', 28.2.1968) διότι δεν κέκτησθε το απαιτούμενον ηθικόν κύρος δια την εκτέλεσιν των καθηκόντων σας...»

Ο Γεν. Γραμματεύς
Ν. Γαλιδάκης

Στο αίτημα της «επικίνδυνης» αυτής νηπιαγωγού να μάθει τους λόγους της απόλυσής της το Υπουργείο Παιδείας αναλύει την έννοια του ηθικού κύρους και απαντάει:... «η απόλυσις... εστηρίχθη εις στοιχεία του τε ατομικού υπηρεσιακού φακέλλου υμών και τοιαύτα παρ' αρμοδίων Αρχών... υποβληθέντα, εξ ων προκύπτει ότι οργανώθητε εις την (το) ΕΑΜ κατά την Κατοχήν και απελύθητε της θέσεώς σας το 1945. Ότι εξεδηλούσθε δημοσία υπέρ των Συμμοριτών από του έτους 1947 έως το 1951 και ότι εμφορείσθε υπό κομμουνιστικών φρονημάτων.

Εντολή υπουργού

Ο Διευθυντής Δημοτικής Εκπ/σεως
Δ. Δρακόπουλος

Αριθ.Ε. Πρωτ. 1389/13.9.1968

Προσπάθεια συνολικού Απολογισμού

Είναι δύσκολο να δοθεί κάποιος αριθμός, έστω και κατά προσέγγιση, για το πλήθος των διωχθέντων (όλων εκείνων που απολύθηκαν από την υπηρεσία ή απολύθηκαν και φυλακίστηκαν ή απολύθηκαν γιατί από φόβο για τη ζωή τους δεν παρουσιάστηκαν στα σχολεία τους αλλά κατέφυγαν στο βουνό και αργότερα στην προσφυγιά ή δεν διορίστηκαν καθόλου, γιατί θεωρήθηκαν επικίνδυνοι ή δεν μπόρεσαν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους ή και εμποδίστηκαν από την αρχή να σπουδάσουν).

Η δυσκολία βρίσκεται πρώτα στο ότι αρχικά τουλάχιστον οι πηγές εξουσίας ήταν πολλές (κεντρικές και περιφερειακές). Δεύτερο δεν ήταν

πάντα φανερές. Τρίτο, δε φαίνεται να είχαν κάποιο σύνδεσμο μεταξύ τους (π.χ. το Υπουργείο Παιδείας και εκείνο της Βιομηχανίας).

Από διάφορες πρόσφατες συγγραφές έχουμε κάποια αριθμητικά στοιχεία, που όμως δε φαίνονται τεκμηριωμένα:²²

Έμμεση μαρτυρία αποτελεί ένα άρθρο του Ε. Π. Παπανούτσου, δημοσιευμένο στις 7 Νοέμβρη 1947. Με τον τίτλο: **Ο δάσκαλος, αυτός ο άγνωστος**. Ανέλυε τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο έλληνας λειτουργός εκπαίδευσης και κατέληγε:

«Πριν από λίγες μέρες διαβάσαμε στις εφημερίδες δηλώσεις του υπουργού της Παιδείας ότι τα σχολεία εφέτος θα λειτουργήσουν ελλιπώς, επειδή απολύθηκαν 2000 δάσκαλοι... (Το ΒΗΜΑ, 7 Νοέμβρη 1947)²³.

Αν θεωρήσουμε τον αριθμό αυτό αρκετά ακριβή, γιατί δεν υπάρχουν λόγοι να υποθέσουμε ότι οι υπουργικές δηλώσεις περιείχαν σημαντική απόκλιση από τον ακριβή αριθμό που τον γνώριζαν οι υπηρεσιακοί παράγοντες, αν ακόμη θεωρήσουμε ότι ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί πράγματι στη χειρότερη περίοδο των μαζικών εκκαθαρίσεων, όπως προκύπτει από όλη την αφήγηση και από την πύκνωση των θλιβερών ΦΕΚ, με πίνακες απολυθέντων, αν λάβουμε, τέλος, υπόψη ότι οι απολύσεις είχαν αρχίσει από το τέλος του 1945 και πύκνωσαν το 1946 και συνεχίστηκαν κι ως το τέλος του Εμφύλιου, με λιγότερη πάντα συχνότητα, γιατί οι πολλοί είχαν απολυθεί, μπορούμε, με κάποια πιθανότητα, να προσεγγίζουμε το συνολικό αριθμό των εκπαιδευτικών που απομακρύνθηκαν ακούσια και βεβαίως άδικα από το έργο τους γράφοντας ότι οι οδυνηρές εκείνες επιχειρήσεις «εξυγίανσης» στέρησαν από την Ελληνική Εκπαίδευση περί της 4000 ζωντανούς και δραστήριους εκπαιδευτικούς.

Ενδεικτικός πίνακας του ρυθμού των απολύσεων*

XX	XXXX	XXXXXX	XX	X	1951-1952
1945	1946	1947	1948	1949	μερική επαναφορά

* Κάθε σταυρός δηλώνει περί τις 200 απολύσεις.

Η ποιότητα ή το βάθος αυτής της κοινωνικής ζημιάς, που συντελέστηκε με τη διάψευση και τον πόνο 4000, νέων κατά πλειοψηφία, εκπαιδευτικών, μπορεί να εκτιμηθεί, αν λάβουμε υπόψη δυο ακόμη παράγοντες:

α. Ολόκληρο τότε το σώμα των εκπαιδευτικών μας (ΟΛΜΕ -ΔΟΕ) δεν έφτανε τις 24.000-25.000 (περίπου 16.000 δάσκαλοι, περίπου 7.000 καθηγητές).

β. Όλοι σχεδόν που καταδιώχτηκαν αποτελούσαν την πιο ζωντανή μερίδα τον εκπαιδευτικού σώματος (και γι' αυτό είχαν προσχωρήσει σε

ένα λαϊκό κίνημα, είτε από παιδαγωγική ευαισθησία είτε από κοινωνική ανησυχία, αγωνία και, φυσικά, γιατί είχαν περισσή τόλμη).

γ. Πολλοί από τους διωχθέντες ήταν κιόλας τότε επιφανείς μέσα στον κλάδο (π.χ. Παπανούτσος, Ιμβριώτη, Σωτηρίου, Παπαηλιού, Παπαμαύρος, Ιμβριώτης, Θεοδωρίδης, Έλλη Αλεξίου κ.ά.)

δ. Οι πιο πολλοί από τους παραπάνω επιβεβαίωσαν την αξία τους, το δυναμισμό τους με τη μεταγενέστερη δράση τους σε όλους τους τομείς, όπου πρόσφεραν υπηρεσίες²⁴.

Στους παραπάνω επώνυμους μπορούμε να προσθέσουμε ενδεικτικά: Θ. Μητσόπουλος, Χάρης Σακελλαρίου, Ε. Κατσιμάνη και πολυάριθμοι άλλοι. Βλέπε δείγμα Φ.Ε.Κ. στο «Παράρτημα».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΡΟΝ

Αλλά το πρόσχημα της δίωξης του κομμουνιστικού φρονήματος - ουσιαστικά της προοδευτικής εκπαίδευσης- δεν εξαντλήθηκε με τις τότε διώξεις εκπαιδευτικών. Συνεχίστηκε και πολύ αργότερα. Καταχωρίζουμε δυο ενδεικτικά περιστατικά:

α. Ο διαπρεπής παιδαγωγός Μιχ. Παπαμαύρος -απολυμένος από το 1931 και ταλαιπωρημένος 30 χρόνια- είχε ακόμη την ψυχική αντοχή να γράψει το βιβλίο **Σύστημα Νέας Παιδαγωγικής**, Αθήνα 1961. Για να ζήσει πουλούσε ο ίδιος το βιβλίο του σε εκπαιδευτικούς, επισκεπτόμενος σχολεία. Καταγγέλθηκε για παραβίαση της νομοθεσίας. Η Χωροφυλακή Αγρινίου και η εισαγγελική Αρχή αναλαμβάνουν το νόμιμο έργο της ανάκρισης. Ανακριτής ο Χρ. Σαρτζετάκης. Ανακρίθηκαν αρκετοί ευυπόληπτοι πολίτες: Χρ. Πούλος δάσκαλος, Ιω. Καραβάνας γιατρός και άλλοι.

Η ανάκριση βρήκε ένοχο το γέρο παιδαγωγό (70 χρονών τότε) για τα ακόλουθα αδικήματα:

-Επιδίωξη «εφαρμογής ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν την διαβιαίων μέσων ανατροπήν του πολιτεύματος...

-Παράνομη έκδοση και διανομή εντύπων.

-Παράλειψη αναγραφής της διεύθυνσης του συγγραφέα, του τυπογράφου κλπ.

Κρίθηκε ένοχος ο Μιχ. Παπαμαύρος παιδαγωγός στα 70 του χρόνια για παράβαση του ν. 509/1947, τον ν. 1092/1938 και.. προφυλακίστηκε στις «Επανορθωτικές» φυλακές Αγρινίου!... Λίγους μήνες αργότερα το δικαστήριο τον αθώωσε. Τον άλλο χρόνο ο επικίνδυνος παιδαγωγός πέθανε.

β. Το 1965, μέρες δημοκρατίας, όπου «το φρόνημα είναι ελεύθερο», κυκλοφόρησε και τούτη, Εγκύκλιος:

Το κείμενο που ακολουθεί δεν είναι μόνο ενδεικτικό της

νοοτροπίας του αστικού κράτους, αλλά αποκαλύπτει και μια ενδιαφέρουσα σελίδα της προσωπικής ιστορίας (και πολιτικής ιδεολογίας) του υπογράφοντος Πρωθυπουργού, που τον είδαμε και στην αρχή αυτής της έρευνας. Συνεχίζει το πνεύμα του «ιδιωνύμου».

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ & ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 Αριθ. Εμπ. Πρωτ. 1010

Εν Αθήναις τη 11 Μαρτίου 1965

Προς τους Γενικούς Επιθεωρητάς

Μέσης Εκπαιδεύσεως

Πανταχόθεν καταγγέλλεται, ότι η Κομμουνιστική Νεολαία Λαμπράκη καταβάλλει μεγάλας προσπάθειάς προσεταιρισμού μαθητών των Γυμνασίων.

Βεβαίως, εφ' όσον διεπιστώθη ποσοστόν 12% οπαδών της ΕΔΑ κατά τας τελευταίας εκλογάς, ευνόητον είναι ότι θα υπάρχουν και μαθηταί εμποτισμένοι από τας οικογενείας των με αριστεράν ιδεολογίαν.

Και αυτούς, βεβαίως, κατά πρώτον λόγον, θα χρησιμοποιεί η Κομμουνιστική προπαγάνδα προς προσηλυτισμόν των Νέων.

Εφιστώ δια τούτο και πάλιν την προσοχήν όλων των Καθηγητών των Γυμνασίων και τους καθιστώ υπευθύνους δια πάσαν σχετικήν δραστηριότητα της Νεολαίας Λαμπράκη.

Ο ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΧΘΡΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.

Τούτο πρέπει να καταστή συνείδησις της Νέας Γενεάς.

Ο Εθνικός φρονηματισμός, καθώς και η ηθική και πολιτική αγωγή των μαθητών είναι η πρώτη αποστολή του Διδασκάλου. Και εις αυτήν οφείλουν να επιδοθούν.

Τα ιδικά μας ιδανικά είναι τα ιδανικά του Ελληνοχριστιανικού Πολιτισμού. **ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ** (Εθνική και Πολιτική) και **ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, ΑΓΑΠΗ και ΘΥΣΙΑ**. Αυτά είναι τα ιδεώδη μας και με αυτά πρέπει να εμποτισθή η Νέα Γενεά: **ΕΛΛΑΣ και ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ**. Αληθής Δημοκρατία.

Πάσα εκτροπή πρέπει να κολάζεται αυστηρότητα. Και αν συμβή να υπάρξουν διδάσκαλοι, όχι ανήκοντες, αλλά και απλώς συμπαθούντες, ή ανεχόμενοι την κομμουνιστικήν προπαγάνδαν δεν έχουν θέσιν εις την Εκπαίδευσιν.

Όσοι πιστεύουν εις τα ιδεώδη των, τα υπερασπίζουν. Και την υπεράσπισιν των Ιδανικών μας και την έμπνευσιν της Νέας Γενεάς, έχει αναθέσει η Ελληνική Δημοκρατία εις τον Εκπαιδευτικόν κόσμον.

Γνωρίζω, ότι έχουν μέχρι τούδε εκδοθή υπό του Υπουργείου Παιδείας πολλά σχετικά εγκύκλιοι. Αλλά επεθύμουν, λόγω της μεγάλης σοβαρότητος του θέματος, να επικοινωνήσω και εγώ προσωπικώς μεθ' υμών.

Παρακαλώ, όπως εις το τέλος εκάστου μηνός υποβάλλητε (Υπουργείον Παιδείας -Γραφείον Υπουργού) εμπιστευτικώς σχετικήν έκθεσιν.

Δεχθήτε και διαβιβάσατε προς άπαντας, διδάσκοντας και διδασκομένους, τους εγκαρδίους χαιρετισμούς μου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

**Πρόεδρος Κυβερνήσεως
και Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων .**

Ειδικά για το κείμενο αυτό φροντίσαμε να ελέγξουμε:

α. Αν πραγματικά στάλθηκε.

β. Αν το έλαβαν οι επιθεωρητές.

γ. Αν το αναμετάδωσαν στα σχολεία της περιοχής τους.

Εξακριβώσαμε από διάφορες περιοχές ότι όλες οι παραπάνω διαδικασίες εκτυλίχθηκαν ομαλά το γ' 10/ήμερο τον Μάρτη 1965.

Έτσι σώθηκε η χώρα από τους Λαμπράκηδες. Άλλωστε το έργο σωτηρίας συνεχίστηκε με την ένοπλη αμάθεια δυο χρόνια αργότερα...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ²⁵

Παραθέτουμε μερικά ακόμη επίσημα κείμενα της εποχής, ενδεικτικά της νοοτροπίας, των μεθόδων, της διαδικασίας που χρησιμοποιήθηκε για την αποψίλωση της Εκπαίδευσης από τους «επικίνδυνους» εκπαιδευτικούς, που είχαν νωρίτερα τιμήσει την Πατρίδα με τη συμμετοχή τους στην Εθνική Αντίσταση.

1. Απόφασις υπ' αριθ. 177

Εν Αθήναις και εν τω Νομαρχιακώ Καταστήματι σήμερον την 9ην του μηνός Αυγούστου του έτους 1949, συνήλθεν η Πρωτοβάθμιος Επιτροπή Δημοσίας Ασφαλείας του νομού Αττικής, ήτις...

Αποφασίζει

Λαβούσα υπ' όσιν την υπ' αριθ. 2233 Φ. 27 /4.8.49 αναφοράν της αστυνομικής διευθύνσεως Αθηνών, δι' ής προτείνονται προς εκτόπισιν ως επικίνδυνοι εις την δημόσιαν Ασφάλειαν οι:

Χριστάκης Γεώργιος του Δημητρίου και της Αικατερίνης...

Επειδή εκ των στοιχείων των κατ' αυτών δικογραφιών προκύπτει ότι άπαντες οι ανωτέρω τυγχάνουσιν φανατικοί οπαδοί του Κ.Κ.Ε. και λίαν επικίνδυνοι, δράσαντες ποικιλοτρόπως κατά τε την Κατοχήν και κατά το δεκεμβριανόν κίνημα...

Επειδή... έρχονται εις επαφάς με σημαίνοντας παράγοντας του Κ.Κ.Ε., παρ' ών λαμβάνουσιν εντολάς προς διάπραξιν τρομοκρατικών πράξεων εις Αθήνας **εν ευθέτω καιρώ** (1949, αύγουστος!).

Κρίνει τούτους επικινδύνους εις την Δημοσίαν Τάξιν και Ασφάλειαν και εκτοπίζει άπαντας επί εν (1) έτος, τους μεν άνδρας εις Μακρόνησον, τας δε γυναίκας εις Τρίκερι Μαγνησίας, προς δε χαρακτηρίζει τούτους **ευπόρους (;)** και ικανούς προς εργασίαν.

Τα χρονικά όρια της εκτοπίσεώς των άρχονται από της συλλήψεώς των. Εκ τούτων τους: (1) Πανταζήν Σωτήριον, (2) Μαρκόπουλον Ιωάννην, (3) **Χριστάκην Γεώργιον**, (4) Φίλην Παντελήν, η Επιτροπή κρίνει υπόπτους αποδράσεως.

Εφ' ω συνετάγη η παρούσα και υπογράφεται ως έπεται:

(υπογραφές)

2. Η προϊστορία ενός από τους επικίνδυνους της προηγούμενης απόφασης:

Βασίλειον της Ελλάδος

Υπουργείον Παιδείας

Δ/νσις: Στοιχειώδους

αριθ. πρωτ. 17034

Εν Αθήναις τη 7 .3.1947

Προς

τον κ. Χριστάκην Γεώργιον

Δημοδιδάσκαλον του Δημ. Σχολείου Θεολόγου

(δια του επιθ/τού δημοτικών σχολείων)

Έχοντες υπ' όψει τας διατάξεις του Θ' ψηφίσματος καλούμεν υμάς όπως υποβάλητε ημίν εντός πέντε ημερών την **απολογίαν** σας, διότι:

1) **Δια της εν γένει δράσεώς σας** συνηργήσατε εις την εκδήλωσιν της στάσεως του Δεκεμβρίου 1944...

2) Από της στάσεως του Δεκεμβρίου και μέχρι σήμερα δια της εν γένει δράσεώς σας ενεργείτε κατά της εννόμου τάξεως.

3) Από της στάσεως του Δεκεμβρίου και μέχρι σήμερα **διά της εν γένει δράσεώς σας*** ενεργείτε υπέρ των συμμετασχόντων εις την ως άνω στάσιν και υπέρ των αντικρατικών ή αντεθνικών επιδιώξεων και σκοπών τούτων.**

Ο υπουργός

Α. Παπαδήμος***

Παρατηρήσεις :

* Είναι αξιοπαρατήρητο ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένη κατηγορία, αλλά γενική και αόριστη διατύπωση.

** Το έγγραφο ήταν τυπωμένο, που σημαίνει ότι πανομοιότυπη κατηγορία διατυπωνόταν για πολλούς.

*** Περιστό να προσθέσουμε ότι ο Γ. Χριστάκης απολύθηκε τότε οριστικά.

3. Κατάργηση θέσης -Διαθεσιμότητα -Απόλυση Ε. Π. Παπανούτσου

α. Υπουργείον Παιδείας

αριθ. πρωτ. 42375/20.5.1946

Προς:

τον κ. Ευ. Παπανούτσον

Ανακοινούμεν υμίν ότι δυνάμει των άρθρων 1 και 2 του από 30 Απριλίου 1946 Νομ. Δ/τος (περί καταργήσεως της θέσεως Γενικού Διευθυντού Παιδείας) επανέρχεσθε αυτοδικαίως και άνευ άλλης διατυπώσεως από της 2 Μάου 1946... εις την θέσιν ην κατείχετε του Δ/ντού της Παιδαγ. Ακαδημίας Τριπόλεως...
ΦΕΚ 143/Α της 2.5.1946)

ο υπουργός
Α. Παπαδήμος

β. Υπουργείον Παιδείας
αριθ. πρωτ. 78260/26.9.1946

Πρός
τον κ. Ευ. Παπανούτσου
Δ/ντήν Παιδ. Ακαδημίας Τριπόλεως

Ανακοινούμεν υμίν ότι δια ταυταρίθμου υπουργικής αποφάσεως εκδοθείσης την 20 Σεπτ. 1946 και δημοσιευθείσης την 21 Σεπτ. 1946 εις το υπ' αρ. 250 (τ.Γ') Φ.Ε.Κ. ετέθητε εις ειδικήν **κατάστασιν διαθεσιμότητος** προς κρίσιν κατά το Ψήφισμα Θ' /1946.

Ο Γεν. Γραμματεύς
Κ. Γιαννακόπουλος

γ. Βασίλειον της Ελλάδος
Υπουργικόν Συμβούλιον
Πράξις 641/7.11.1946
Το Υπουργικόν Συμβούλιον
Λαβόν υπ όψιν

1. τας διατάξεις των άρθρων 4 και 9 του Θ' Ψηφίσματος
1. την από 6.11.1946 έκθεσιν του υπουργού Παιδείας
2. ότι ο Ευ. Παπανούτσος ενισχύσας συστηματικώς τας αναρχικάς οργανώσεις συνείργησεν εις την εκδήλωσιν της Δεκεμβριανής στάσεως και επεδείξατο... έλλειψιν επαγγελματικής επαρκείας και ουσιώδη έλλειψιν ήθους...

Αποφασίζει

Επικυροί την απόλυσιν του Ευ. Παπανούτσου από της θέσεως του Γεν. Δ/ντού Παιδείας

Ακριβές αντίγραφον
Εν Αθήναις τη 8 Νοεμβρίου 1946

(Φ.Ε.Κ. 294/9.11.1946)*

*Τα παραπάνω τρία έγγραφα έθεσαν υπόψη μου οι αρμόδιοι της Εταιρείας Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου

(Ε.Λ.Ι.Α.). Ευχαριστώ τον Πρόεδρο της Ε.Λ.Ι.Α. Μ. Χαριτάτο και τον υπεύθυνο την ώρα αυτή για το αρχείο Παπανούτσου Ν. Παπαγεωργίου).

4. Δείγματα ευαισθησίας για την Εκπαίδευση, όπως προκύπτει από τα Φ.Ε.Κ.

α. Δια Β. Διατάγματος της 25 Ιουλίου 1947, κατά το από 27/28 Αυγούστου 1946 Θ ' Ψήφισμα ...απολύονται της υπηρεσίας οι κάτωθι εκπαιδευτικοί λειτουργοί Μέσης Εκπαιδευσεως ως εμπύπτοντες εις τας διατάξεις του ειρημένου Ψηφίσματος, μη δικαιούμενοι να διορισθώσι επί μίαν τριετίαν εις ουδεμίαν έμμισθον θέσιν...

- 1.Αρβανιτάκης Θεμιστοκλής, φυσικός, γυμνασίου Πρεβέζης.
  2. Αργείτης Δημήτριος, φιλόλογος, γυμνασίου Ναυπλίου.
  3. Αντωνιάδης Μιλτιάδης, φιλόλογος, γυμνασίου Θηλέων Σερρών.
  - 4.Αποστόλου Απόστολος, χημικός, Β αρρένων Μυτιλήνης.
  - 5.Βεργίνης Δημήτριος, φιλόλογος, β' γυμνασίου αρρένων Κερκύρας.
  - 6.Βασδέκης Τηλέμαχος, φιλόλογος α' γυμνασίου αρρένων Θεσσαλονίκης.
  - 7.Βαλαβάνης Γεώργιος, τεχνικών μαθημάτων, γυμνασίου Νάξου.
  8. Βαλέτας Γεώργιος, φιλόλογος, γυμνασίου Κορωπίου.
  - 9.Βούλγαρης Ευστράτιος, φιλόλογος γυμνασίου Ναούσης.
  10. Γούλας Δημήτριος, γυμναστής α' γυμνασίου αρρένων Βόλου.
  - 11.Γεωργάτος Παναγ., μαθηματικός γυμνασίου αρρένων Αργοστολίου.
  - 12.Γεωργουσόπουλος Χρ., φιλόλογος γυμνασίου αρρένων Λαμίας.
  13. Γρατσιάτου Χλόη, φιλόλογος Ζ' γυμνασίου Θηλέων Αθηνών.
  14. Γαλιατσάτος Δημοσθένης, φιλόλογος α' γυμν. αρρ. Πατρών.
  15. Ζαχαριάδης Ζαχαρίας, φιλόλογος γυμν. αρρ. Τρικάλων.
  16. Ιωαννίδης Πέτρος, γαλλικής, γυμνασίου Ακράτας.
  17. Λειβαδά Ελένη, φιλόλογος γυμνασίου Λαγκαδίων.
  - 18.Μπασουκέας Φώτιος, φιλόλογος γ' γυμν. αρρένων Αθηνών.
  19. Ντόκας Αγησίλαος, φιλόλογος γυμν. Νέας Φιλαδελφείας Αττικής.
  20. Παπαδάκη -Μαυροειδή Σοφία, φιλόλογος Χαροκοπείου Σχολής Αθηνών.
  21. Σούλης Χρ., γυμνασιάρχης Ζωσιμαίας σχολής Ιωαννίνων.
  22. Τζουγανάτος Νικόλαος, φιλόλογος Βαρβακείου Σχολής.
  23. Τσιάρας Ιω., φιλόλογος β' αρρένων Θεσσαλονίκης.
  24. Φραγκάτος Δημήτριος, φυσικός, γυμνασίου Καρπενησίου.
  25. Χιουρέα Όλγα, Οικοκυρικών γυμνασίου Θηλέων Καλαμών
- ..... (Σύνολο περίπου 200 απολύσεις)

β. Δια Β. Διαταγμάτων εκδοθέντων εν Αθήναις τη 23 Ιουλίου 1947, κατά τα άρθρα 1-7 του Θ ' Ψηφίσματος 1946...

απολύονται της υπηρεσίας μετά προηγουμένην κλήσιν εις απολογίαν, οι κάτωθι λειτουργοί Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως...:

1) Εκ της περιφέρειας Αμυνταίου:

Αθανασίου Βέρα, δ/σσα του δημοτικού σχολείου Λεπτοκαρυών
....(σύνολο 13).

2) Εκ της περιφέρειας Αλμωπίας:

Ζαχαριάδης Νικόλαος του δημοτικού σχολείου Νωτίας...
(σύνολο 6) .

3) Εκ της περιφέρειας Άρτης:

Τσάκας Ιω. του δημ. σχολείου Μελισσουργών (σύνολο 20) ,

4) Εκ της περιφέρειας Χαλκιδικής:

Αμπελάς Διαμαντής του δημ. σχολείου Πρινοχωρίου .(σύνολο 11)

5) Εκ της περιφέρειας Φλωρίνης: (σύνολο 5)

6) Εκ της περιφέρειας Κιλκίς:

Νίχου Ευρυδίκη, νηπιαγωγός του νηπιαγωγείου Μεταλικών... (σύνολο 14)

7. Εκ της περιφέρειας Γιαννιτσών

...(σύνολο 11)

8) Εκ της περιφέρειας Εδέσσης:

.....(σύνολο 10)

Εκ της περιφέρειας Ζακύνθου, Μαγνησίας, Καρυστίας, Ναυπακτίας, Χαλκίδος, Ιστιαίας, Ευρυτανίας, Ολυμπίας, Λαρίσσης, Βοιωτίας
.....(σύνολο περίπου 200).

5. Γενίκευση των διώξεων και του τυπικού

Ο επιθεωρητής δημοτικών σχολείων Καλαμών με το έγγραφό του 1028/4.9.1947:

Προς

τον κ. Γ. Κυριαζόπουλον

τον καλεί σε απολογία:

Κατόπιν της υπ' αριθ. 86701/3.9.47 τηλεγρ. δ/γής του Σ/του Υπουργείου Παιδείας, έχοντες υπ' όψει και τας διατάξεις του Θ' Ψηφίσματος... καλούμεν υμάς όπως εντός πέντε ημερών... υποβάλητε ημίν την απολογία σας, διότι:

1. Δια της εν γένει δράσεώς σας συνηργήσατε εις την εκδήλωσιν της στάσεως του Δεκεμβρίου 1944...

2. ...Δια της εν γένει δράσεως και συμπεριφοράς σας ενεργείτε κατά της εννόμου τάξεως.

3. ...Ενεργείτε υπέρ των μετασχόντων εις την ως άνω στάσιν και υπέρ των αντικρατικών ή αντεθνικών επιδιώξεων των σκοπών τούτων.

Εντολή Υπουργού

Ο επιθεωρητής Καλαμών
Τ.Σ. Υπογραφή

6. Δείγματα ανάλογων εγγράφων από την εθνοσωτήρια περίοδο του 1967...

Υπουργείον Παιδείας

Εν Αθήναις τη 21.2.1968

Κύριον

Κωνσταντίνον Χάρην

άχρι τούδε διευθυντήν της Παιδαγ. Ακαδημίας Τριπόλεως

Ανακοινούμεν εις υμάς ότι... απελύθητε της υπηρεσίας καθ' όσον δεν κέκτησθε το απαιτούμενον ηθικόν κύρος διά την άσκησιν των καθηκόντων σας.

(ΦΕΚ 60, τόμος Γ' 16.2.1968)

Ο Γεν. Γραμματεύς
Μ. Γαλιδάκης

Νεότερο έγγραφο (αριθ. πρωτ. 18064/7.12.68) εξηγούσε στον ενδιαφερόμενο γιατί -κατά την υπηρεσία- δεν «εκέκτητο το απαιτούμενον ηθικόν κύρος». Γιατί: «...ενετάχθητε εις τον ΕΛΑΣ ως διαφωτιστής, ειργάσθητε υπέρ του ΚΚΕ, ελάβατε μέρος εις το Δεκεμβριανόν κίνημα... υπήρξατε όργανο του τότε (1964) Γενικού Γραμματέως του Υπουργείου Παιδείας, οργανωτού της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως και ειργάσθητε μετά φανατισμού υπέρ αυτής...»

Ανάλογες αγγελικές ρήσεις άκουσαν και άλλοι απ' αυτούς που βοήθησαν για τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια το 1964, όπως οι: Αλ. Καρανικόλας, Αντ. Κατσουρός, Κ. Ν. Παπανικολάου. Το αμάρτημά τους: η συμμετοχή στη μεταρρύθμιση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κ. Τσουκαλάς, **Εξάρτηση και Αναπαραγωγή: ο κοινωνικός ρόλος της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα**. Μαρία Ηλιού, **Εκπαιδευτική και Κοινωνική Δυναμική**, Αθήνα 1984 (β' έκδοση 1988). Χ. Νούτσος, **Προγράμματα Μέσης Εκπαίδευσης και Κοινωνικός Έλεγχος 1931- 1973**. Αλέξης Δημαράς, **Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε**, 2 τόμοι, Αθήνα «(Ερμής)». Φ. Κ. Βώρος: (1) **Νεοελληνικός Διαφωτισμός** (στο βιβλίο **Δοκίμια Εισαγωγής στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία**, Αθήνα 1982 «(Τολίδης)»). (2) Από την Εκπαιδευτική προσπάθεια στη δίωξη του Θ. Καΐρη (άρθρο στο συλλογικό τόμο **Θεόφιλος Καΐρης**, Αθήνα 1988 «Gutenberg»). (3) **Εμείς και οι Αρχαίοι**, Αθήνα 1986.

2. Ο περιβόητος νόμος για τη δίωξη του φρονήματος των πολιτών (4229/1929), γνωστός ως «ιδιώνυμο» περιέχει ειδικό άρθρο για τη δίωξη των εκπαιδευτικών. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6 ορίζει: «Εκπαιδευτικοί και μη υποπεσόντες εις αξιόποινον πράξιν του παρόντος νόμου» -εφόσον προπαγανδίζουν κομμουνιστικές ιδέες

απολύονται οριστικά από την υπηρεσία τους με απόφαση του οικείου πειθαρχικού συμβουλίου...

Ως άμεση προϊστορία της θεσμοποιημένης δίωξης εκπαιδευτικών για τα φρονήματά τους (κατ' αρχήν για τις εκπαιδευτικές αντιλήψεις τους) μπορούμε να μνημονεύσουμε τις περιστασιακές δίωξεις που εμπíπτουν στην περίοδο 1920-1931:

-Συγκρότηση «Επιτροπείας» (1921) για την ανατροπή της Μεταρρύθμισης του 1917. Αυτή υπόδειξε και ποινική δίωξη των πρωτεργατών της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1917 (Δελμούζου, Γληνού, Τριανταφυλλίδη κλπ.)

-Μαρασλειακά (δίωξη Δελμούζου, Ρόζας Ιμβριώτη). -Περιπέτειες του Μίλτου Κουντουρά στη Θεσσαλονίκη. Για τα θέματα αυτά:

Αλ. Δημαρά, **Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε**, β , τόμος. Του ίδιου, **Τα σχολειά κλείστε: Το έργο του Μίλτου Κουντουρά** (τόμοι 2). Θ. Χατζηστεφανίδη, **Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης**, Αθήνα 1987.

3. Δημ. Γληνού, **Εκλεκτές σελίδες**, 3^{ος} τόμος (εκδόσεις «Στοχαστής»), σελίδα 103.

4. Χ. Σακελλαρίου, **Μιχ. Παπαμαύρος**, Αθήνα 1985 (εκδ. «Gutenberg»), σελ. 96-97. Επίσης: Κώστα Γ. Καλαντζή (Θεσσαλού), **Στον Αστερισμό του Γληνού: Κώστας Σωτηρίου, Ρόζα Ιμβριώτη, Μιχ. Παπαμαύρος**, Αθήνα 1985 («Δίπτυχο»).

5. Αυτό τον τίτλο βιβλίου, **Νομοθεσία των Βαρβάρων**, χρησιμοποίησε ο Γ. Κατηφόρης, για να αναλύσει το «Ιδιώνυμο» και όλη τη συναφή νομοθεσία δίωξης του φρονήματος, από το 1925 και ύστερα.

6. Γιάννη Κατσαντώνη, **Οι δάσκαλοι στους αγώνες για Ψωμί Παιδεία, Ελευθερία**, Αθήνα 1981 («Σύγχρονη Εποχή»), σελ. 74-117.

7. Δείγμα μόνο της νέας νοοτροπίας αποτελούν οι λόγοι του δικτάτορα, εκείνου του «μικρού ανθρώπου» (ο χαρακτηρισμός διατυπώθηκε από τον Γεώργιο Α. Βλάχο, ιδρυτή της «Καθημερινής»), που το Νοέμβρη του 1938 ανέλαβε και το υπουργείο Παιδείας. Με δηλώσεις του διευκρίνισε τις προθέσεις του. Ανάμεσα στα άλλα είπε: «Από όλους τους εκπαιδευτικούς προσδοκώ αμέριστον βοήθειαν... Δεν επιτρέπω από κανέναν... καμίαν υπόκωφον αντίστασιν εις τα θελήσεις μου... Όπως επίσης δεν επιτρέπω και έξω της υπηρεσίας καμίαν συζήτησιν... Είμαι βέβαιος ότι υπό τους όρους αυτούς θα συνεργαστούμε καλά... Επί του ζητήματος αυτού, κύριοι, είμαι αποφασισμένος εάν παρουσιασθεί οιαδήποτε αντίδρασις να την θραύσω κατά τρόπον αμείλικτον...»

Ένα δείγμα στοργής του δικτάτορα για την Εκπαίδευση:

Στο ΦΕΚ 122/28.6.1940 (τεύχος Γ', σελ. 843) διαβάζουμε: Δια Β.Δ. της 15 Ιουνίου... προτάσει του υπουργού... τίθενται εις διαθεσιμότητα ως ακατάλληλοι:

1....

2. Βασίλειος Τσίριμπας, Επιθεωρητής Στοιχειώδους Εκπ/σεως, Γ' Περιφέρειας...

3.....

Απολύεται εκ της υπηρεσίας ο πρωτοβάθμιος φιλόλογος καθηγητής του εν Θεσσαλονίκη Πρακτικού Λυκείου Ευάγγελος Λαδάς ως κριθείς ακατάλληλος δια την δημοσίαν υπηρεσίαν.

Ο Υφυπουργός

Ν. Σπέντζας

8. Βλέπε σχετικά: Χάρη Σακελλαρίου, **Η Εκπαίδευση στην Εθνική Αντίσταση**.

Γ. Ζωΐδη, **Αντιστασιακά**, Αθήνα (ειδικό κεφάλαιο για την Εκπαίδευση).

9. Αποσπασματικές ειδήσεις (αφηγηματικές και συνήθως ατεκμηρίωτες) για τη δύσκολη αυτή εποχή υπάρχουν στο βιβλίο της Ελλης Αλεξίου, **Βασιλική Δρυς**,

α' τόμος. Τεκμηριωμένες αλλά ανεπαρκείς ειδήσεις για το ίδιο θέμα περιέχονται στο βιβλίο του Στέφανου Φίλου, **Χρονικό ενός Θεσμού.**

10. Γενική θεώρηση των περιπετειών της Εκπαίδευσης και των Εκπαιδευτικών (κατά την περίοδο 1930-1967) μπορεί κανείς να δει στα παρακάτω δημοσιεύματα:

-Ε. Π. Παπανούτσου, **Απομνημονεύματα.**

-Χάρη Σακελλαρίου, **Μιχ. Παπαμάυρος** (βλέπε πιο πάνω σημείωση 4).

-Δημήτρης Φυλακτός, **Θυμάται!...**

Κώστα Γ. Καλαντζή (Θεσσαλού), **Στον Αστερισμό του Γληνού** (βλέπε πιο πάνω σημ. 4).

-Φ. Κ. Βώρος, Η Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1944- 64 και η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής του Ε. Π. Παπανούτσου (στο συλλογικό τόμο: **Ε. Π. Παπανούτσος: ο παιδαγωγός, ο φιλόσοφος** (έκδοση του τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1988).

11. Έλλης Αλεξίου, **Βασιλική Δρυς**, τόμοι α', β'. Θ. Μητσόπουλου, **Μείναμε Έλληνες**, Αθήνα 1979. Κ. Γ. Καλαντζή (Θεσσαλού).. **Στον Αστερισμό του Γληνού: Τρεις φωτισμένοι παιδαγωγοί: Κώστας Σωτηρίου, Ρόζα Ιμβριώτη, Μιχάλης Παπαμάυρος**, Αθήνα 1985.

12. Για τη μικρή ετούτη έρευνα πρόσφεραν βοήθεια:

-Η καθηγήτρια Κατερίνα Ραπίτου, που, κατά παράκλησή μου, έψαξε να βρει ειδήσεις συγκεκριμένες σε ΦΕΚ της περιόδου 1945-47 στη βιβλιοθήκη της Βουλής. (Θα τα μνημονεύσουμε αναλυτικά παρακάτω).

-Ο συνταξιούχος εκπαιδευτικός Θ. Μητσόπουλος (βλέπε σημείωση 11) που έκανε παράλληλη έρευνα σε άλλες βιβλιοθήκες.

- Όλοι οι εκπαιδευτικοί που αναφέρονται στο κείμενό μου με προσωπικά έγγραφα τους.

-Ο ιστορικός Σπ. Λουκάτος, που μου πρόσφερε ευγενικά τα δημοσιεύματά του για την Αντίσταση στην Κεφαλονιά, αλλά και προφορικές ειδήσεις συναφείς με το θέμα της έρευνας,

-Ο συνταξιούχος δάσκαλος Στ. Φίλος, που μου προμήθευσε αρκετές φωτοτυπίες των νομοθετικών κειμένων, που μνημονεύονται στην αφήγησή μου.

-Ένας φίλος από τα Γιάννενα. Θα αναγνωρίσετε την προσφορά του, δε χρειάζεται το όνομά του, αφού και κείνος προτιμά την ανωνυμία.

Όλους τους ευχαριστώ.

13. Βλέπε πιο πάνω σημείωση 8, Συμπληρωματικά: Γιάννη Κατσαντώνη, **Εκπαιδευτικοί και Εθνική Αντίσταση**, Αθήνα 1984 (εκδόσεις Καρανάση) Φ, Κ, Βώρου, **Η Ελληνική Εκπαίδευση κατά τη δεκαετία 1940-1949**, περιοδικό «Νέα Παιδεία», τεύχος 40, σελ. 25-32.

14. Στην προηγούμενη σημείωση προσθέτουμε: Θ. Μητσόπουλου, **Το 30ό Σύνταγμα του ΕΛΑΣ** (ο Μητσόπουλος, δάσκαλος από την Αρκαδία, ήταν ο καπετάνιος του Συντάγματος). Δημήτρης Φυλακτός (δάσκαλος από το Βελβενδό Κοζάνης), **Θυμάται!...**

15. Για τα θέματα αυτά υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, που είναι έξω από τα πλαίσια τούτης της μελέτης. Ενδεικτικά σημειώνουμε κάποια από τα πιο γνωστά δημοσιεύματα:

Μάριον Σαράφη, **Από την Αντίσταση στον Εμφύλιο**. Τ. Βουρνά, **Εθνική Αντίσταση -Εμφύλιος**. Σόλωνα Γρηγοριάδη, **Σύντομη Ιστορία της Εθνικής Αντίστασης και Δεκέμβρης-Εμφύλιος**.

16. Βλέπε σημείωση 11. Όπως προαναφέραμε, θα αφιερώσουμε χωριστό κεφάλαιο στο θέμα αυτό.

17. Όσοι απ' αυτούς βρίσκονταν στην υπηρεσία κατά την περίοδο της «Εθνοσωτήριας» θεομηνίας του 1967 έγιναν πάλι στόχος διώξεων ή απειλών και παρενοχλήσεων. Βλέπε παρακάτω τεκμήρια που αναφέρονται στη νηπιαγωγό Αναστασία Καραϊκά.

18. Τ. Βουρνά, **Ο Εμφύλιος** (εκδόσεις Τολίδη).

Σ. Γρηγοριάδη, **Δεκέμβρης -Εμφύλιος** (εκδ. «Καπόπουλος»).

19. Για τα κριτήρια που επικράτησαν μιλούν τα ίδια τα κείμενα της εποχής, που μερικά απ' αυτά παραθέτουμε ως τεκμήρια μέσα σε τούτο το κείμενο. Και άλλα στο Παράρτημα.

20. Ε. Π. Παπανούτσου, **Απομνημονεύματα** (εκδ. «Φιλιππότη», Αθήνα 1982), σελ. 51, 52, 56.

21. Τα στοιχεία έθεσε υπόψη μου από το προσωπικό αρχείο του ο Γ. Δημητράκος, όταν οι αναζητήσεις με οδήγησαν και σ' αυτόν. Τον ευχαριστώ.

22. Σε όλο τούτο το επεισόδιο θα διαπιστώσουμε ότι άλλες υπηρεσίες υπεισέρχονται στη λειτουργία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων κι επηρεάζουν τη λειτουργία τους. Τα στοιχεία που ακολουθούν έθεσαν στη διάθεσή μου σπουδαστές της εποχής εκείνης (ένας απ' αυτούς ο Στ. Φίλος). Επιβεβαίωση των στοιχείων αυτών και συνολική εικόνα μου πρόσφερε φίλος από τα Γιάννενα, όταν είχα επισκεφτεί την πόλη εκείνη για ένα συμπόσιο αφιερωμένο στη μνήμη του Ε. Π. Παπανούτσου (βλέπε πιο πάνω, σημείωση 10).

23. Έλλης Αλεξίου, **Βασιλική δρυς**, α' μέρος, σελ. 102, 135, 142 (αναφέρει άλλοτε 3600 άλλοτε 4000 απολυμένους).

Γιάννη Κατσαντώνη, **Οι δάσκαλοι στους αγώνες για Ψωμί, Παιδεία, Ελευθερία**, σελ. 137: «Χιλιάδες δάσκαλοι τέθηκαν σε διαθεσιμότητα και τελικά απολύθηκαν... Μέχρι το Φλεβάρη του 1947 είχαν κληθεί σε απολογία 4000 δάσκαλοι και από το Γενάρη του 1947 ως το τέλος του Δεκέμβρη 1947 είχαν απολυθεί 7147 δημόσιοι υπάλληλοι». Φανερό ότι ο συγγραφέας συνδέει δυο διαφορετικές πληροφορίες, που δε δίνουν σαφή απάντηση στο ερώτημά μας.

24. Ε. Π. Παπανούτσου, **Εφήμερα, Επίκαιρα και Ανεπίκαιρα**, σ. 112. Από το κείμενο αυτό, που είχα διαβάσει πριν από αρκετά χρόνια, πήρα αφορμή για να ερευνησω μια ανακριβή, κατά τη γνώμη μου, πληροφορία που είχε αρχικά υιοθετήσει η παιδαγωγός, Έλλη Αλεξίου (**Βασιλική Δρυς**, α', 142) ότι ο Παπανούτσος ευθύνεται για το «επαίσχυντο διάταγμα»... Την ανακριβή αυτή πληροφορία υιοθετεί ο Π. Ξένος (άρθρο του στο περιοδικό «Επιστημονική Σκέψη», τεύχος 7, σελ. 99-101).

Από όσα αποκαλύπτονται σε τούτη τη μελέτη -τεκμηριωμένα με πρωτογενή στοιχεία- προκύπτει ότι:

α. Ο Ε. Π. Παπανούτσος έμεινε στο Υπουργείο ως το Μάη του 1946, όταν ακόμη δεν είχαν αρχίσει οι μαζικές απολύσεις.

β. Τέθηκε σε διαθεσιμότητα ο ίδιος με βάση το Θ' Ψήφισμα, από τους πρώτους.

γ. Οι απολύσεις που είχαν γίνει ως την ημέρα εκείνη διεκπεραιώνονταν από άλλους παράγοντες (Επιτροπές που ορίζονταν με την πράξη 25/1945, 59/1946, Θ' Ψήφισμα του 1946). Τις Επιτροπές αυτές ονομάζει και η Αλεξίου, για στιγματισμό, στη σελ. 103.

δ. Οι πολλές απολύσεις έγιναν ύστερα από την απομάκρυνση του Παπανούτσου και κορυφώθηκαν όταν εκείνος έγραψε το άρθρο που αναφέραμε. Θα ήταν πολύ δύσκολο να υποθέσουμε ότι έγραψε το άρθρο αυτό, ενώ είχε συμπράξει σε τέτοιες ενέργειες. , Άλλωστε η ίδια η Αλεξίου ονομάζει άλλους ως δράστες (**Βασιλική Δρυς**, 103).

ε. Η περιορισμένη τούτη έρευνα πουθενά δεν ανακάλυψε συνέργεια του Παπανούτσου για απολύσεις. Αντίθετα, η έρευνα επιβεβαιώνει τη δική του εκδοχή, όπως τη διαβάζουμε στα **Απομνημονεύματά** του, σελ. 56:

«Οι εκλογές του Μαρτίου 1946 έφεραν στην εξουσία το Λαϊκό Κόμμα. Πρώτη πράξη της νέας κυβέρνησης στο Υπουργείο της Παιδείας ήταν να καταργήσει τη θέση του Γενικού Διευθυντή και να με απομακρύνει. Από κακότητα μάλιστα ο παλαιοκομματικός υπουργός Α. Παπαδήμος δε δέχτηκε την παραίτησή μου, αλλά επέμενε να με υποβιβάσει, σε διευθυντή πάλι Ακαδημίας, για να με στιγματίσει ύστερα με απόλυση, σύμφωνα με το Θ' Ψήφισμα...».

Ουσιαστικά ο Παπανούτσος απέχει από την υπηρεσία από τον Απρίλη 1946. Ως τότε απολύσεις μαζικές δεν είχαν γίνει. Μόνο ενέργειες σποραδικές, από άλλους παράγοντες, με «έκτακτες» εξουσίες, που φαίνεται ότι είχαν εκχωρηθεί στις «Γενικές Διοικήσεις», π.χ. Ηλείου. Βλέπε και «Παράρτημα».

25. Σε όσους μνημονεύσαμε ως τώρα μπορούμε να προσθέσουμε πολυάριθμους άλλους. Λόγου χάρη: Γ. Ζωΐδη, Γ. Κοσπεντάρη, Ν. Αραβαντινό, Κώστα Γ. Καλαντζή (Θεσσαλό), Αρσινόη Ταμπακοπούλου, Αγησ. Ντόκα, Φ. Μπασουκέα κ.ά. Έπειτα είναι η άγνωστη στρατιά των πτυχιούχων που δεν μπορούσαν να διοριστούν, αργότερα, γιατί δεν είχαν κριθεί «νομιμόφρονες», π.χ. Γ. Μωραΐτης, Γερ. Λεγάτος, Παν. Γκιόλμας και άλλοι, που κατέφυγαν στα Φροντιστήρια, στα ιδιωτικά σχολεία ή σε άλλα επαγγέλματα ή αναζήτησαν άλλη ακαδημαϊκή σταδιοδρομία.

[Η μελέτη αυτή αποτελεί μια πρώτη ανίχνευση στο μεγάλο θέμα που θίγει. Ο συγγραφέας εύχεται να πάρουν τη σκυτάλη άλλοι, πιο αρμόδιοι. Ίσως έχουν λόγους να πρωτοστατήσουν όποιοι κατευθύνουν το ερευνητικό έργο των Παιδαγωγικών Τμημάτων ή των Τομέων Ιστορίας στα Πανεπιστήμιά μας. Η έρευνα αυτής της πτυχής της ιστορίας μας είναι οφειλή προς το παρελθόν και προς το μέλλον μας].

Copyright © 2002 F. K. Voros

url: www.voros.gr e-mail: info@voros.gr

Τεχνική/Διαφημιστική Υποστήριξη: www.fora.gr